

BELVEDERE

MERIDIONALE

A JGYTF TÖRTÉNÉSZHALLGATÓINAK LAPJA IV. évfolyam, 1-2. szám

Turul, davvero è bello il Belvedere Meridionale?

Újjáavatási beszámolónk a 8. oldalon

MCMXCII

november–december

9 FI

STOP

BELVEDERE

MERIDIONALE

A JGYTF TÖRTÉNÉSZHALLGATÓINAK LAPJA

Főszerkesztő: NAGY TAMÁS

Szerkesztők: FARKAS ISTVÁN, HEVESI ISTVÁN, JANCSAK CSABA

Alapította: ANNUS GÁBOR

Tartalom:

Beköszöntő	3
Beszélgetések:	
Egy másik K. und K.	
Kossuth-konferenciánk díszvendége volt: Katona Tamás	4
Nyolcvanhétben közzéttem velem, sehol sem taníthatok!	
Beszélgetés dr. Bíró Zoltán főiskolai tanárral	6
Védenek-e szárnyald?	
Nem programozott beszámoló a tatabányai Turul-szobor újjáavatásáról	8
Hajdani vármegyénk:	
Pozsony	12
Egykori tanáraink:	
Kávássy Sándor	14
Körkép:	
Újjászülető levéltárak	16
Megjegyzések:	
dr. Szegfű László: Lehetett-e Kolombusz magyar?	17
Tanulmányok:	
Oláh Kálmán: Magyarság – európaiság a XXI. században	19
Csicsó Antal: A moldvai magyarok vázlatos története	24
Harry Hearder: Olaszország rövid története	28
Győrfi György Tibor: Anglia története	28
Győrfi Iván-Gyapai Gábor: Magyarország rövid története	29
92/1-2.	29
.....	31
..... felhívás	32

Történettudományi Tanszéke, kizárólag belső terjesztésben. Felelős kiadó: Szegfű László.

Kiadás: május (dupla számok); ősszel: szeptember-október, november-december (dupla számok) hónapokban.

Készen megrendezett konferenciák előadásai a BELVEDERE Kiskönyvtár sorozatban jelennek meg.

Ismeretéseket és kritikákat a történelem és más társadalomtudományok tárgyköréből.

Ismeretesei esteiken (minden páros héten kedd este 8 órakor a Mojo Klubban) várják

.....at megjelentetni szándékozó leendő kollégákat.

Nyomás: Nice Presse Invest.

Történészhallagtók lapja... beköszöntő

Több mint egyéves szünet után végre elkészült a *Belvedere Meridionale* új száma. Ebben a hosszú űrben csupán a Kiskönyvtár különszámok jelezték a lap létezését. Az alapító, Annus Gábor befejezte főiskolai tanulmányait, és távozásával – akár korszakolhatunk is – a lap pályafutásának első része befejeződött. A „rég” *Belvedere* két esztendei működése során állandó formát és jellegzetes arculatot nyert, Szeged egyetemi életének egyik színfoltjává vált. Ezt a nívót kell az új szerkesztőknek is – mintaként és mérceként – maguk elé állítaniuk. Nem utolsósorban éppen azzal a szándékkal, hogy – a régi jót megőrizve, új ötletekkel gazdagítva – elérjék a maguk nívóját.

Az új szerkesztőgárda nevében köszöntöm a Tisztelt Olvasót! Anyagi körülményeink miatt, amelyekre divat hivatkozni és amelyeket felesleges részletezni, már a lap megjelenése őszinte öröm számunkra. A *Belvedere* nem jelenhetett volna meg a JGYTF Hallgatói Alapítványának támogatása nélkül, ezt tényként és a legkevésbé sem ingyen hirdetésként kell kijelentenünk. Ha szakértő olvasóink tetszését elnyeri az „új” *Belvedere*, az tejszín lesz örömünk tortáján.

Mégis, aki valaha csinált már ilyet, valószínűleg egyetért magánvéleményemmel: egy hallgatói magazin szerkesztését izléscímam lenne bármilyen „habos sütemény” készítéséhez hasonlítani. Nem szeretnék padlásra hajított, rég elfeledett kifejezésekkel villongani –, de ilyesmire jóadag elkötelezettség, érdeklődés, rátermettség szükséges. A munkaórák számolgatását pedig egyetlen kollégámnak sem ajánlanám... Talán ez a többlet jogosította fel a korábbi főszerkesztőt arra a hallatlan merészségre, hogy a *Belvedere*-t, alcímében, „történészhallagtók lapjának” nevezze, holott tisztában volt azzal, hogy a Tanárképző Főiskolán nem történészképzés folyik. Kapott is érte eleget... Önkényes névválasztását az új szerkesztők elfogadják és átveszik. Lássuk be: egyáltalán nem biztos, hogy a *Belvedere* egykori, jövődi szerkesztői, írói közül majdan bárki is történésszé válik! Még csak az sem, hogy ők maguk rendelkeznek ilyen ambíciókkal... Az is nyilvánvaló, hogy a legérdeklődőbb főiskolai hallgató is lépéshátrányban van (volt, lesz) egyetemista társához képest. Azt hiszem, az a megállapítás mégis elfogadható, hogy váljon bárkivé a *Belvedere* külső vagy belső munkatársa, válasszon(?) bármilyen hivatást, addig amíg ENNEK a lapnak elkészültéhez írásával hozzájárul – történészhallagtó! És itt hadd figyelmeztessenek a *Belvedere* sajnálatos konkurens nélküli mivoltára, ami nekünk egyáltalán nem tetszik, hiszen az „egyke” fecskék sorsát mindannyian ismerjük.

A kétszázötven példányban megjelenő *Belvedere*, többi hallgatói laptársához hasonlóan, továbbra is a könyvtárak és tanszékek folyosóinak lapja marad. Terveink – ennek ellenére – nagyszabásúak! A magazin új számunkban megfigyelhető arculatát, témaköréit szeretnénk megőrizni a példányszám fokozatos növelése mellett. A Történettudományi Tanszék szaknapjainak, konferenciáinak megszervezésében és lebonyolításában is terékeny részt kívánunk vállalni. Pályázatokkal (így már most helytörténeti pályázattal) szeretnénk a hallgatói munkákat értékelni és bemutatni. Mindezek megvalósításához várjuk az írni és tenni kész hallgatók segítségét.

NAGY TAMÁS

FŐSZERKESZTŐ

EGY MÁSIK K. UND K.

Beszélgetések

Kossuth-konferenciánk díszvendége volt: Katona Tamás

Kített magáért az 1992. évben a JGyTF Történettudományi Tanszéke. Hagyományainknak megfelelően idén is több emlékülést, szaknapot rendeztünk. Áprilisban a tatárok kivonulásának 750. évfordulójára emlékeztünk egész napos, remek hangulatú szakkalappal. Októberben Kolumbusz és az 500 éve felfedezett Amerika volt érdeklődésünk fókuszában. November 25-én pedig Kossuth Lajos születésének 190. évfordulója alkalmából tartottunk – kívülről mondják – kitűnő emlékülést.

A Kossuth-konferencia díszvendége volt Katona Tamás történész, miniszterelnökségi államtitkár, a reformkor jeles szakértője. Majd egyórás bevezető előadása után, Katona Tamás Szegfű tanár úr szobájában rögtönzött sajtótájékoztatót válaszolt több szegedi lap munkatársának kérdéseire.

Az alábbiakban a Belvedere Meridionale szerkesztőjének kérdéseit és az azokra adott válaszokat tárjuk olvasóink elé. Amennyiben a tisztelt olvasó számára ezek a gondolatok ismerősek, úgy érzi, hogy már olvasta ezeket valahol –, mi csak büszkéek lehetünk magunkra, hisz témánkat néhány szegedi lapotárs jótollú kollégája, készítve saját beszámolóját, felhasználásra méltónak találta.

BELVEDERE Meridionale: – Sokan úgy vélik, hogy Katona Tamás miniszterelnökségi államtitkárra kinevezése a kormány részéről kísérlet volt arra, hogy tárgyalóképes embert találjon a két legfőbb közjogi méltóság közötti vita lecsendesítésére.

KATONA TAMÁS: – Nem... nem hinném, hogy így lenne. Amikor engem kineveztek államtitkárrá, a két közjogi méltóság még jóban volt. Ténykedésemben legfeljebb az játszott szerepet: beláttam, hogy bizonyos kérdéseken túl kell tennünk magunkat. Az országnak sokkal nagyobb gondjai vannak, mint ez a médiaháború. Abban, hogy meg-egyezés született, talán volt valamennyi szerepem. Mint hajdani külügyi államtitkár, tapasztaltam, hogy partnereink értetlenül nézték: mi ez a marhaság, amin mi ilyen remekül elordítózunk egymással? Meg kell hogy mondjam, számomra nagy keserűség volt az októberi kéthetes tárgyalássorozat, amikor kénytelen voltam látni: megegyezési készség van a kormánypártokban, de a másik oldalon ugyanezt nem tapasztaltam. Jelét sem...

B.M.: – Még egyszer hadd kanyarodjunk vissza a Kossuth térre, október 23-ra! Tanár úr korábbi gondolatmenetében kifejtette, hogy a mai Magyarországnak ásatag nacionalista reneszánsztól nem kell tartania. Abban, ami a Kossuth téren történt, nem volt ilyesmi felfedezhető?

K.T.: – Nem, mert ezek a hangoskodások nem az ott esetleg fellelhető, és isten tudja ki által beöltöztetett néhány ifjú hólyagtól származtak, hanem ötvenhatosoktól! Ezek az emberek ugyanígy megadhatták volna egy általuk tutyimutyinak ítélt kormánynak is a magáét. A történetek sokkal mélyebben világítottak be a jelenlegi társadalomba, mint azt sokan feltételezik. Eredete megvolt az előző belpolitikai eseményekben, vagyis egy meg nem oldott helyzet sajnálatos lecsapódása történt. A sajnálatos itt arra is vonatkozik, hogy bebizonyosodott: mesterségesen fenntartott, szükségtelen feszültségekről van szó!

Ezeknek a feszültségeknek sem a létrejöttében, sem megoldatlan voltában nem a kormányoldalt terheli az első számú felelősség.

Nyilvánvaló, hogy az ellenzék számára nehéz a választás: vajon igaz-e, hogy „minél rosszabb, annál jobb”? Vajon érdemes-e ezt a kormányt, amely népszerűtlen intézkedések sorát kénytelen hozni, megbuktatni? És ha megbukik, ki lép a helyébe? Mert akkor nekik kellene a kormány helyére ülni, népszerűtlen intézkedéseket hozni – és ezt most ők sem szívesen vállalnák! Az ellenzék egy dolgot szeretne: kisebbségi kormányzást előidézni. Tehát azt szeretné, ha mi kizárnánk az MDF-ből Csurkákát vagy Debreczeni Jósikát, stb. A kormány élete, attól a naptól kezdve, merő vesszőfutás lenne. Úgy kellene minden szavazáshoz összekoldulni a voksokat. Nem hiszem, hogy Antall József vagy kormányának bármelyik tagja ilyen kisebbségi politizálást vállalni tudna!

B.M.: – *Az MDF-en belüli széthúzó erőket hogyan lehetne a kormányzás érdekében egyenesbe terelni?*

K.T.: – Úgy gondolom, hogy széthúzó párt jelen pillanatban a Kisgazdapárt. Mégis, amikor szavazni kell, ezt jelentős egységben teszik, a kormánykoalíció mögött felsorakozva. Az MDF-en belül ekkora ellentétek nincsenek, ezért ez nem jelent ilyen méretű problémát. És még valamit: az MDF-en belül a centrumnak meg kell szólalnia (sic!)! Meg kell szólalnia, különben elveszítjük filozófiánk alapját, ha megpróbáljuk akár a népi-nemzeti, akár a nemzeti-liberális irányzatunkat kiátkozni az MDF-ből. Akkor csak a kereszténydemokrácia korszerű felfogása maradna, akár be is léphetnénk a kereszténydemokrata pártba... Politikánk ennek a három ágazatnak az összeadódása... lenne szerencsés helyzetben. A három együtt több, mint bármelyik külön-külön!

B.M.: – *Apropó kereszténydemokrata párt... Hogyan vélekedik arról, hogy egyesek kétségbe vonják a kereszténydemokrácia magyarországi jelenét illetve jövőjét?*

K.T.: – Tessék visszaemlékezni az 1947-es választásokra, amikor a semmiből jövő Kereszténydemokrata Néppárt több mint félmillió (819 ezer) szavazatot kapott. Természetes, hogy a kereszténydemokrácia létezik Magyarországon.

Ma, be kell látnunk, minden magyar párt – kezdőpárt! A KDNP-ben hallatlanul nagyra becsülöm azt, hogy a legutolsó pillanatban, a semmiből indulva el tudták érni a parlamentbe kerülést! Ott pedig stabil, megbízható szövetséges a koalíciós kormányzásban. Azt is értékelnünk kell, hogy a KDNP nem követte más történelmi pártok, így a szociáldemokraták, szomorú példáját. A szociáldemokráciának százéves történelmi múltjával minden esélye megvolt arra, hogy vezető ereje legyen az új magyar demokráciának. Nem ez történt! A szociáldemokrácia azóta is hiányzik a magyar politikai palettáról. Tegyük hozzá, a kereszténydemokraták ott vannak!

B.M.: – *Hivatásos politikai pályafutása előtt ön mint történész, a XIX. századi magyar történelem kutatójaként és források kiadásával vált ismertté, elismertté. Ez a munkája mennyire szorul most háttérbe? Mikor fogja ezt folytatni?*

K.T.: – 1998 után... még egy ciklusra szükségünk van ahhoz, hogy ebből a kátyúból kihúzzuk az országot. Akkor én már szenilis leszek... Félre a tréfával! Maszlagokat írni nagyon könnyű, de a forráskiadásokra oda kell figyelni. Az olvasóközönségnek meg kell adni a lehetőséget, hogy a forrásokat eredetiben olvashassák. Mert az olvasóközönség nagykorú, el tudja végezni a konfrontálási munkát, ha két emlékirat homlokegyenest ellenkezőjét állítja ugyanarról, mérlegre tudja helyezni ezeket. Kivált a hetvenes, nyolcvanas években az emberek úgy érezték: köszönjük, a maszlagból elég volt. Ebben a helyzetben szándékosan a források kiadását erőltettem. Ez nem volt túlzottan népszerű és nem volt túlzottan jövedelmező feladat! Akkor úgy éreztem, ma is úgy érzem, hogy erre van szükség.

Az interjút készítette: **NAGY TAMÁS**

„Nyolcvanhétben közölték velem: sehol sem taníthatok”

Beszélgetés dr. Bíró Zoltán főiskolai tanárral, az MDF első elnökével

BELVEDERE Meridionale: – Tisztelt Tanár úr! A Tű főiskolai magazin 1992/10. számában jelent meg Király Ernő főszerkesztőnek Önnel készített interjúja. Ennek a beszélgetésnek a befejező részében Tanár Úr arról nyilatkozik, hogy pártja, az MDF – szociális kérdésekben – „közösséget vállalhat a keresztényszocialista mozgalommal is”. Azt hiszem, a kifejezés történelemben kialakult negatív jelentéstartalma miatt, a mai irányzat az ifjúság számára ismertetésre szorul...

Bíró Zoltán: – Igen, mi is az, hogy „keresztényszocialista”?! Valóban, a XX. századi európai és magyar történelem számára mást jelent ez a fogalom, mint napjaink európai politikájának. Szociális érzékenységgel felvértezett keresztény ideológia – ezt jelenti a keresztényszocializmus. Ami aztán vagy beválik, vagy nem... Sajnos, volt olyan eset, hogy nem vált be. De nézze meg, a mai Németországban meghatározó szerepet játszik ez a mérsékelt, konzervatív irányzat... Nem véletlen, hogy nálunk is már többször felvetették, nem mi, hogy mennyire hiányzik a keresztényszocialista mozgalom. Azt nem tudnám megmondani, hogy milyen esélyei lennének egy ilyen, markáns múlttal rendelkező irányzatnak. Ugyanúgy nincs számottevő múltja a magyar történelemben, mint ahogy – a Barankovits-féle pártot leszámítva – a kereszténydemokráciának sincsen. Magyarországra sohasem képeződtek le az európai pártviszonyok, tehát a kereszténydemokrata, szociáldemokrata és liberális pártviszonyok erőfőlnye. Mondhatnám azt is, hogy ez nem csupán magyar, hanem kelet-közép-európai sajátosság.

B.M.: – A Csurka-dolgozat óta azt mondhatjuk, hogy Magyarországon újra felszínre tört az antiszemitizmus. Mennyiben érzi Ön a problémát valósnak illetve felnagyítottnak?

B.Z.: – Ez egy hosszú történet! Ha összegyűjtené, hogy 1987-től (tehát mondjuk, a lakitelki találkozótól) máig mi mindent mondtak vagy írtak a magyar antiszemitizmusról, megtölthetné vele az újságot. Általában alaptalanul nyilatkoztak, és ezzel nagyon sok kárt okoztak... Úgy gondolom, hogy az antiszemitizmus a mai Magyarországon semmivel sem fajsúlyosabb probléma, mint bármelyik közép-európai országban! Vagy talán, még kevésbé az...

B.M.: – ...és a skinhead-jelenség? Az idegengyűlölet?

B.Z.: – Ugyanaz a helyzet! Nézze meg Ausztriát, Németországot vagy Franciaországot! Ezekkel a gondokkal ugyanúgy meg kell küzdenünk. Vagy még inkább...

Mire alapozom a véleményemet? Nem mondom azt, hogy az október 23-án, a Kossuth téren történektől nem kell levonnunk a tanulságot. Nem mondom azt, hogy nem gond az árpádsávos, náci szimbólumokkal felszerelkezett ifjúság feltűnése. Az viszont meggyőződésem, hogy a tíz és félmillió magyarban nincsen fogékonyság ezen eszmék iránt! Ahogy járom az országot, akár vidéken, akár Pesten, egyik társadalmi rétegben sem látok kapcsolódási pontokat ilyen szélsőséges mozgalmak felé.

Az már egy másik kérdés, hogy olyan országban, ahol az életkörülmények rohamosan romlanak, mindennek megvan a veszélye! Tehát a mai Magyarországon annak, aki azt mondja, hogy baloldali, jobboldali, vagy skinhead veszélyt lát – hisz mondhat bár-

mit! –, tudnia kell, hogy éppen nyilvánosságot kapott kijelentésével adhat alapot szélsőségekre. Ezt egyesek pontosan tudják...

B.M.: – *Azt mondom, hogy Orbán, és azt, hogy Pécs... Önnek mi jut erről eszébe?*

B.Z.: – Tudom, hogy mit akar hallani... Azt hiszem, minden normális és tényeket tisztelő ember elismeri azt, hogy Pozsgay Imre és én – ebben az egész rendszerváltó folyamatban – igazán higgadtan viselkedtünk. Nem vagdalóztunk és kerültük a személyeskedést. Számomra nehezen érthető a FIDESZ bizonyos vezetőinek azon magatartása, hogy mindent megragadnak annak érdekében, hogy belém köthessenek. Talán nem is az okát, hanem a célját nem értem. Azt még megértem, hogy a FIDESZ radikális felfogásának nem felelt meg az a mértéktartó magatartás, amelyet társaimmal képviseltünk az egykori MDF-ben. Ezek a nézeteltérések mindig egy adott politikai pillanathoz és ennek megoldásához kötődtek; a megoldás módjában volt közöttünk nézetkülönbség. Már az teljesen megdöbbenő volt, amilyen módon Pozsgay Imre elsöprésére törekedtek. Felfoghatatlan, hogy Orbán Viktor szeptemberi pécsi beszédében miért vett újra minket céltáblának. Vagy azért, mert éppen nem talált más célpontot, vagy azért, mert provokálni akart bennünket. Erre nem lehet más magyarázat! Azt hiszem, az a legnormálisabb politikusi magatartás, ha nem is foglalkozunk ilyen alaptalan támadásokkal.

B.M.: – *Tanári pályafutása hogyan alakult?*

B.Z.: – Ez is szép hosszú történet... Az egyetem elvégzése után az ELTE Tanárképző Főiskola gödöllői tagozatán tanítottam esztétikát. Két év után mennem kellett, mert feljelentettek különféle helyeken. Tíz évig dolgoztam a minisztériumban, utána voltam múzeumigazgató majd könyvtáros – csak éppen tanítani nem engedtek! Aztán 1987-ben hívtak újra az ELTE Tanárképzőre. Úgy tűnt, hogy minden rendben, amikor tanévkezdés előtt a minisztériumba rendelték, és közölték velem, hogy – Aczél György személyes utasítására – seholy sem taníthatok. A következő évben, éppen akkor, amikor a pártból kizártak, felhívtak Szegedről, a főiskola Irodalom Tanszékéről, hogy vállaljam el a tanszékvezetői beosztást. Tudták, hogy Kiss Ferenc, az előző tanszékvezető jó barátja vagyok, stb. Akkor jött a kizárás, és mondtam, hogy eszükbe se jusson tanszékvezetőnek hívni. Akkori helyzetemben megelégedtem azzal, hogy itt legalább taníthatok. Így kerültem Szegedre...

B.M.: – *Azt hiszem, a következő kérdést hiba lenne kihagyni. Bíró Zoltán – politikus vagy tanár?*

B.Z.: – Nem tudok választani. Mindig szerettem tanítani, ezt a mai napig hivatásnak tekintem. De politikai pályafutásomról sem mondhatok mást. Kétségtelen, hogy óriási különbség van a két pálya között. A tanári megadja azt a jó érzést, hogy fiatalok között lehetek, a politikai pedig lehetőséget nyújt arra, hogy átvihetem szándékomat, gondolatomat a cselekvésbe. Viszont a politikának óriási hátrányai vannak... Ha tetszik, ha nem, az ember belekeveredik gyomort felkavaró dolgokba. A politikának annyi üressjárata van, amennyi a tanári pályán sohasem adódhat. Néha nagyon nehéz a politikát elviselni. Azonban úgy érzem, hogy jelenleg a kettőt egyensúlyban tudom tartani.

NAGY TAMÁS

VÉDNEK-E SZÁRNYAID?

Nem programozott beszámoló a tatabányai Turul-szobor újjáavatásáról

Tatabánya. Komárom-Esztergom megye, sokak által vitatott jogú, székhelye, az iparától megfosztott nyolcvanezer bányászváros. Egykor a nemzetiségek szénmosója, ahol mindenki talált magának munkát, ma a munkanélküliség országos tabellájának egyik szomorú éllovasa. 1992. november 29-e a negyvenöt éves város nagy napja: Göncz Árpád köztársasági elnök jelenlétében másodszor

– 1907 után – avatják fel az Emese megálmodta madár emlékművét. Időközben a Turul – balsorsára – a nacionalista hevületükre rátaláló új fajmagyarok szimbólumává vált. Alig több mint egy hónappal a Kossuth téri események után az ünnepre készülődöket, így a Belvedere munkatársait is, csupán egyetlen kérdés foglalkoztatta: lesz-e újabb cirkusz?

Szombat, in vigilia:

A post-szocreál Belváros minden utcája lezárva. Szemerklő eső. A barikádot védő, sorsára hagyott poroszló tekintete sugározza: a parancs szigorú, itt nincs apelláta.

– Csak gyalog szabad az út! – közli szárazon.

BELVEDERE Meridionale: – *Holnap is az lesz?*

Még egy slukk a „szofiból”, a megértő hivesz némán a váll-lapjára mutat.

Vasárnap, in festo:

Aki korán kel, aranyat lel. Ha azt mégsem, esetleg feljut a hegyre. Így gondolhatta ezt a Vértesi Tájvédelmi Körzet elnöke is, kinek társaságában értünk a turistaúthoz. Három a magyar igazság. Három nem súrlódásmentes közeg közli, hogy nincs tovább. „A hegyre csak busszal juthatnak fel!” Ez nem mond ellent korábbi tapasztalatunknak:

Az utak, melyek nem Rómába vezetnek, mind le vannak zárva!

Arcunk megdöbbenésünket, a tájvédő elnök igazolványát mutatja. A visszaút a régi vasútállomásra, ahonnan a buszok indulnak, nyomasztó, hisz minden sarkon három...

Innen már nem mennek buszok. Több száz ember vár bizonytalanul. A kirekesztettség első érzései. Az egyszeri standon Turul- emlékkönyvet árusítanak, az ára percenként 50 Ft-tal nő. Alkalmi, ünnepi vétel. Kék-fehér rabszállító és elsötétített ablakú fehér mikrobusz, tetején forgó kamerával, amely a skinheadeket kutatja. Nehéz dolga van. Bizonytalan percek, értetlen pillantások a hegy felé. Nemsokára kezdődik az ünnepély.

Nélkülünk.

Melegítő hölgy elkiáltja magát: „Akkor menjünk gyalog!” Csodálatos, ahogy a tömeg, a város apraja-nagyja, mintegy varázsütésre, elindul. Az eddig félárbocra cresztett zászló, a Legitimista Párt lobogója büszkén emelkedik a magasba – a sor végén. Kies, idegen sziget a tatabányaiak között. Utunk felfelé az Álmos vezér útján vezet, szikrázó napsütésben, az Árpád Gimnázium és a rendőrség kerítése között. „Odabentről”, az udvarról az első aggodalmas pillantás, néhány rövid mondat a CB-rádióba.

Erőltetett menet?

Haladunk felfelé, a nekünk nem kijelölt úton. a háromfős akadály, amely megállított néhány embert, némi huzavona után átengedni kénytelen – a százakat. Ők tudják... Kódolt üzenet az adóba – ki lehet a vevő? Egy kilométerrel feljebb, az utolsó lépcsőfordulónál cirka ötven karhatalmista alkot élő sorompót. Nem helyiek, tudjuk meg, a Rendőri Ezred tagjai. Tizenegy óra huszonöt. Végállomás? A hivatalos ünnep végéig – biztos!

„Engedjenek fel! Engedjenek fel!”

Negyedórányi tétlen várakozás. A tüntetni vágyók tüntetnek. Egy szakállas, ősz szivar szónokol híveinek. „Na már megint... – jegyzi meg valaki – inkább menjünk!” De hová? Énekel a nép, de Kossuth Lajos bármit üzen, a regiment nem fogyl el.

Az ünnep véget ért. Ez nyilvánvalóvá válik, amikor a rend őrei félreállnak. Megyünk fel, azok pedig, akik fent voltak, jönnek lefelé. Egy öreg úrtól megtudjuk, hogy fent nem volt semmi probléma. „Igazán nem történt semmi, gyerekek, miután gumibotokkal megvédték a köztársasági elnököt.”

A csúcson

A Turul védőszárnyai alatt a tucatnyi bőrfejű állt az érdeklődés középpontjában. Mindegyikőjükre jutott a hírlapok és tévétársaságok tudósítóinak siserehadából. „Milyennek képzelitek el az új Magyarországot?” – kérdezte a Fekete Doboz riporternője, mire az egyik bomberdzseksis szellemfi a „fehérebbnek” választ adta. Mindeközben a vállak között a „szatánc” kamerája kukucskolt. Ablakot nyitottunk Európának...

A Belvedere munkatársai egy, a csoporttól távolabb álló, szemüveges fiatalembert szólítottak meg, aki láthatólag saját készítésű, e célra alkotott pajzsát maga előtt tartva, fotóztatta magát.

B.M.: – *Miért jöttetek ide?*

– Két ok miatt. Az egyik célunk az volt, hogy a magyarság egyik ősi jelképét, a turulmadarat felavassuk. Mert a kilencvenes években ezt lerombolták, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy soha többé ne állítsák vissza. Ennek ellenére a nép szava most visszaállította. (Félelmetes badarság! A Turul renoválását még az előző rendszer városi vezetése határozta el, megbízva egy, a madárral évtizedek óta lelkesen foglalkozó helyi szobrászt, Nausch Gézát. Az új képviselők hozzáértőbb, megbízhatóbb szobrászt találtak Madarassy Valter személyében. Arról, hogy a végelszámolásnál a kiadások az eredetileg tervezettnél mintegy ötszörösére rúgnak, arról, hogy a madár nem egészen olyan, mint amilyen volt – a sajtó már részletesen beszámolt. A szerk.)

B.M.: – *Tatabányai vagy?*

– Nem, budapesti.

B.M.: – *Valamely nemzeti pártnak esetleg tagja vagy?*

– Valamelyiknek igen, de hadd ne mondjam meg, melyiknek. Többnek is... A másik ok, amiért idejöttünk az, hogy itt volt Göncz Árpád, aki szerintem nem méltó arra, hogy felavassa ezt az emlékművet. Ez ellen tüntettünk.

B.M.: – *Tudtatok tüntetni?*

– Igen! Bekiabáltunk, hogy mondjon le meg azt, hogy „pfúj”. Ekkor aztán lecsaptak a civil fogdmegek. Néhányunkat elvitték.

B.M.: – *Hallottál arról, hogy a turulmadár milyen szerepet játszott a magyar mitológiában?*

– Persze. Az egyik monda szerint lehet, hogy nem a csodaszarvas, hanem a Turul vezette ide a magyarokat. Lehet, hogy Árpád népét a csodaszarvas, de akkor Attiláét a Turul vezette be... No, ezt hagyjuk, ezt nem tudom annyira! A másik monda szerint Emese álmában jelent meg a turulmadár, és megálmodta, hogy ide kell jönniük a Kárpát-medencébe.(???)

B.M.: – *Azt tudod, hogy mikor és hány Turul-emlékművet készítettek?*

– Hogyne. Hét volt összesen, a millennium évében avatták ezeket. Mára a tatabányai kivételével mindegyiket lerombolták. Ez 1916-ban Brassóban kezdődött, amikor az oláhok megszállták Erdélyt...

B.M.: – *Miért oláhok?*

– Így hívták őket. A román nevet Andrassy Gyula gróf adta nekik 1878-ban.(???) Azelőtt országukat is Oláhországnak hívták. Szerintem az lenne tisztességes, ha ezeket az emlék-

műveket mindenhol visszaállítanak. Azt hallottam, hogy Ungváron esetleg megteszik ezt. Ennek nagyon örülnénk.

B.M.: – *Hadd kérdezzelek még a pajzsodról! Magad készítetted?*

– Igen. Én alkottam. Azt a pillanatot rajzoltam le, amikor Árpádot pajzsra emelik a vezérek. Mögötte fehérben Nagy-Magyarország, alatta a hármashalom és a kettős kereszt. Az égbolt piros, Nagy-Magyarország fehér, a hármashalom zöld. Körbe veszi 63 darab csillag, ami a Horvátország nélküli magyar megyéket szimbolizálja.

* * *

Miután a tisztas tájékozottságú fiatallembertől elkészöntünk, néhány bőrcsizmás, drappnadrágos, bomberdzseksis zászlótartót próbáltunk szóra bírni. Hiába. Alighanem újabban a néma barátok rendje felé tájékozódnak... Mellettük a szakállas úr Bösről társalgott egy hölgygel. Időközben megtudtuk, hogy ő Pálos László, a Legitimista Hírek főszerkesztője. Megkérdeztük tőle, hogyan vélekedik a heggy alatt történetekről.

– Nézze, az a véleményem, hogy mi szeretnénk volna egy tisztességes magyar ünnepet rendezni, a legfőbb közjogi méltóság, a köztársasági elnök beszédét meghallgatni. Az ünnepséget túlszervezték, nem engedtek fel ide bennünket. Ijesztgették magukat nemzetközi skinhead-találkozóval, hogy legyen ürügyük kirekeszteni maximális toleranciával rendelkező fiatallembereket. Itt nagyon szépen lehet látni, hogy ez az ifjúság mennyire fegyelmezett, mennyire szereti nemzeti szimbólumainkat, így a turulmadarat.

B.M.: – *Az volt a céljuk, hogy meghallgassák a köztársasági elnököt?*

– Csak az volt a célunk, hogy idejűjünk és ünnepeljünk. A turul a magyarság legősibb jelképe, a Szent István előtti magyarságot is szimbolizálja. Nem jöhettünk fel... Ahol megállítottak bennünket, azt mondtam, hogy ha ők nem akarnak velünk ünnepelni, nekünk sem kell ragaszkodnunk hozzájuk. A magunk ünnepét rendezzük meg most. Úgy gondolom, az ellenséget le lehet győzni, de túl is lehet élni. Ezzel azt szeretném kifejezni, hogy bár a magyar királyságot hetven évvel ezelőtt megszüntették, mi szeretnénk ezt az államfomát 2000-re visszaállítani. Az első koronázás 1000 éves millenniumán valóban lesz magyar királyság!

Nem Göncz Árpádot, hanem a köztársaságot tartjuk nem megfelelőnek. Ez még olyan formában sem megfelelő, ha a tisztséget a legnépszerűbb magyar politikus tölti be. Ez az államforma két év alatt lejáratva a legnépszerűbbnek tartott magyar embert. Ültethetnek akárkit Göncz Árpád helyére, ez megismétlődik.

B.M.: – *Véleménye szerint a demokrácia miért nem működőképes Magyarországon?*

– A demokrácia működőképes lehet(ne) hazánkban, de ami most van, az nem demokrácia! A köztársasági államformának nálunk nincsenek hagyományai. Van egy ősi alkotmányunk, amely az egyik legrégebb Európában, a Magna Chartával közel egyidős Aranybullánk. Magyarországon létezett egy jogrendszer, amelyet Werbőczy összeírt és nem megalkotott. Az a sztahanovista jogalkotás, ami most a parlamentben folyik, mindenre jó, csak arra nem, hogy működőképes jogállamot hozzon létre. A jogállam szerves fejlődés eredménye! Ezt a szerves fejlődést az I. világháború után a győztes hatalmak azzal szakították meg, hogy a Szent István koronájával megkoronázott királyunkat, IV. Károlyt hadifogolyként Madeira szigetére száműzték. Ehhez a magyar hadsereg is hozzájárult, kiadta azt, akire felesküdt... Később, a II. világháború idején aztán minden ugyanúgy történt. Ha megnézzük, van néhány olyan öreg katona a Parlamentben, akinek több esküje volt pályafutása során, mint ahány ujj van a kezén. Ezzel néha még büszkélkedik is!

B.M.: – *Ha Magyarországon egy napon királyság lenne, a Legitimista Párt kit tartana uralkodásra méltónak?*

– Nevünkéből adódóan teljesen egyértelmű az, hogy mi a történelmi jog alapján tekintünk valakit uralkodásra méltónak, illetve méltatlannak. Betartva az Árpád-ház leszármazottainak dinasztikus megegyezéseit, II. Lajos és I. Ferdinánd szerződését és a Pragmatica Sanctiót, a Legitimista Párt az utolsó magyar király, IV. Károly elsőszülött fiát, Ottót tartja a

magyar korona jogos várományosának. Amellett vagyunk, hogy az országlakosok beleszólhasanak a királyválasztásba, úgy, ahogy azt a történelmi múltban teheték, tehát ajánlás útján a nép vagy a kijelölt országgyűlés szavazzon az uralkodó személyére. A Legitimista Párt tehát nem köti előírt személyhez a királyság intézményét. Amennyiben Ottó nem vállalná, lehetne keresni más, erre alkalmas személyiséget... Nem egy abszolút, hanem szimbolikus uralkodót szeretnénk, az angol vagy dán minta alapján. Ő lenne a legfőbb közjogi méltóság, akinek csak politikai vákuum, anarchia esetén lenne joga beleszólni a politikába.

* * *

Befejezésül egy – a műszak végén kordont lebontó – szürke kabátos hölgygel próbáltunk szóba elegyedni. Teljes kudarc. Pedig ő valószínűleg egy másik rendhez tartozik.

A beszámolót készítette:

JANCSÁK CSABA ÉS NAGY TAMÁS

„Független Demokratikus Magyarorszáért”

Az önkéntes katonák, az 1945-ben, a hitlerizmus elleni harcra szerveződött Magyar Honvédség alapítói. Emlékküvet idézte Kis András hadtörténész „Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és az új hadsereg kiépítése” című, a közelmúltban megrendezett tudományos konferencián. Előadásából közlünk részleteket.

A Magyar Nemzeti Ellenállási Szövetség javaslatára a honvédelmi miniszter 1992 júniusában kiadott rendeletével erkölcsi elismerésben részesítette azokat a 45-ös katonákat, kik az 1944 decemberében megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány határozata alapján felállí-

tott Magyar Honvédség megszervezésében és tevékenységében részt vettek, harcoltak a nácizmus ellen.

Az emlékérem avers oldalán gótikus pajzson a magyar címer és a katonák szívéhez közel álló szavak: „Magyar Honvédség 1945”. Invers oldalán cserfalomb koszorún fekszik a Kossuth-kard, és ott van az Ideiglenes Nemzetgyűlés megnyitását idéző dátum: 1944. dec. 21. Az előlap körirata: a „Független Demokratikus Magyarorszáért” – az Ideiglenes Nemzetgyűlés jelszava.

Ma, amikor a náci és nyilas jelvények újra megjelennek, különösen fontos volt december 20-a, amikor a honvédelmi miniszter a debreceni Református Kollégium oratóriumában, az Ideiglenes Nemzeti Kormány hadseregét szervező tábornokok, tisztek és honvédek mellé tüzte a Független Demokratikus Magyarorszáért Emlékérmet.

J. Cs.

POZSONY VÁRMEGYE

Hajdani vármegyénk

Míg hazánk egykori állami határainak meghúzásánál hegyeknek nagy szerep jut, addig vizeink csak kevés helyen szolgálnak határul. Ezt éppen Északnyugat-Magyarországon is szemlélhetni, hol nem a Kis-Kárpátok, hanem a Morva-folyó mentén vonul az ország széle. Ez az országnál egyszersmind Pozsony megye egyik részének határterülete, mivel a Morva-folyó határtól kezdve a Miaváig Pozsony megye nyugati határát is jelöli. Dél felől a Morva torkolatától kezdve már a

Nagy-Duna szaja ki a vármegye Moson megyével érintkező szélét, míg kelet felől részben a Bláva, a Vág, a Dudvág választják el egyes szakaszaikkal Nyitra vármegyétől. Csak délen különítik el a vármegyét Győr és Komárom vármegyéktől közigazgatási határok.

A mai Pozsony vármegye területe a VIII. század folyamában a nagy avar birodalom kiegészítő része volt. Nagy Károly 791-es avarok elleni hadjárata a Kárpátok alját és a Csallóközt javarészen lakhatatlanná tette s előmozdította a szlávság előnyomulását. A vármegye, később (811 körül) Ostmark, a keleti német országrészhez tartozott. A honfoglalás korában a vármegye mai területén avar és szláv törzsek tanyáztak, amelyek névleg frank, tényleg szláv, illetőleg morva fennhatóság alatt állottak. A honfoglalást követően Árpád új főszállását a Csepel szigeten tartotta, beleavatkozott abba a viszályba, mely II. Mojmir és II. Svatopluk között dúlt, s mivel a németek az utóbbinak fogták pártját, Árpád Mojmir mellett szállott síkra. Ennek révén Árpád ura lehetett a vidéknek már akkor, amikor ott még Mojmir uralkodott. A morva uralmat, mintegy észrevétlenül, a magyar uralom váltotta fel.

Szent István a meglevő hat várat állította vissza és azokat királyiaknak jelentette ki. Pozsony vármegyét fekvésénél fogva védelmi pontnak jelölte ki a keletkezőben levő osztrák hercegség ellen.

A várispánságok az Árpád-ház utolsó királyai alatt lassanként megszűntek. A szervezet szakadtnak bizonyult és IV. Béla ereje sem tudta azt többé fenntartani. Helyükbe lép a megye, a comitatus, melynek első nyomai már a XII. század végső éveiben fellel-

hetők. Pozsony vármegye, ámbár területén a várispánság intézménye talán a legtovább állott fenn, mégis mai alakjában már a XIII. század végső és a XIV. század első éveiben alakult ki. Törzse természetesen a pozsonyi várispánság volt, melyhez járult még hozzá a sempci, az állítólagos stomfai várispánságok területének egy része, valamint a Halicstól (régi neve Újvár) délre fekvő vágmelléki és kárpátaljai rész. A megye határai tehát – kivéve az egy sempci vonalat, mely a Vág folyó szeszélyes folyása szerint ismételtelen változott – teljesen megegyezett a mai határokkal.

IV. Pozsony vármegye és város, a hazánk életében oly nevezetes szerepet vitt két municípium, természetszerűleg előkelő ranghoz jutott törvénykezési tekintetben is. Az ország sorsát több mint 300 esztendőn át Pozsonyból irányították, s ugye ahol a törvényt alkotják, ott okvetlenül garancia van arra nézve, hogy mintaszerűen is alkalmazzák azt.

Pozsony város 1292-ben nyerte III. Endre királytól szabadságlevelét, s ezzel jogot szerzett arra, hogy polgárai maguk válasszák bíráikat és a 12 esküdtet, akik a törvényhozást gyakorolták. Zsigmond király 1402-ben

szabad királyi várossá emelte Pozsonyt, s azzal megadta neki azt a jogot, hogy az országgyűlésre követet küldhessen, s törvényhozási jogot gyakorolhasson. A Habsburgok trónraléptével I. Ferdinánd újra szervezte a királyi törvényszéket, és 1539-ben felhatalmazta Pozsony bíróját, hogy főbenjáró ügyekben is ítéletet mondhasson (*ius gladii*). 1527-ben történt meg a megyei bíróságoknak az a végleges szervezése, mely egész 1871-ig fennállott. A királyi bíróságok modern szervezésekor 1871-ben Pozsonyon kívül Nagyszombatban is volt törvényszék, de az 1875 után megszűnt, ill. beleolvadt a pozsonyiba. A királyi ítélőtábla itt (ügymint a decentralizáció alkalmával a többi ítélőtábla is) 1891-ben kezdte meg működését a történelmi nevezetességű régi országház restaurált épületében.

Ha Pozsony vármegye területét nézzük, akkor azt látjuk, hogy a magyarság a legerősebb az Alsó-Csallóközben. Ennek nyelvterületileg folytatása egyfelől a Felső-Csallóköz, másfelől pedig a galántai, sempci és a pozsonyi járás. Ami tót és német elem a járásokban van, az átszűrődés a környező nagyszombati és malackai járásokból és Pozsony szabad királyi városból. Pozsonyi járásba a németek horvátok a XIII. illetve a XIV. századtól kezdve telepítés útján kerültek. Van még egy német (hannoveránusok) nyelvsziget a malackai járás felső részén, azonban ez már teljesen eltótosodott.

(Pozsony vármegye. in.: Magyarország vármegyéi és városai /szerk.: Borovszki Samu/ nyomán)

J.Cs.

Minden szerelmes

rászorul a levélíráshoz. Soknak úgy tele van a szíve, hogy el se tudja mondani, a mit érez; más meg féltében hallgat s talán a boldogságát szalasztja el a hallgatásával. Legjobb ilyenkor a levélhez folyamodni: — de hány ember van, a ki nem tud szép levelet írni! Ezeknek a baján segített Méhes András, mikor megírta a

SZIVEK TOLMÁCSA

című könyvet. Ez a szerelmi levelező a szebbnél-szebb szerelmi vallomások gyűjteménye, a melyek után bárki is megírhatja a maga érzéseit a szíve választottjának, vagy akár le is másolhatja őket, mert sok esetben másféle levelet nem is lehetne írni. A könyv végén pedig gyönyörű emlékvörsepek vannak, a melyeket egymásnak szoktak írni a hű szerelmeseik.

Ára diszes kötésben csak 2 korona.

Ezen könyvek megrendelhetők:

Méhner Vilmos-féle könyvkiadóhivatalban (Franklin-Társulat)

Budapest, IV., Egyetem-utca 4.

Kávássy Sándor

Egykori tanáraink

Most induló új rovatunkban először a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola kandidátusát, dr. Kávássy Sándort mutatjuk be.

Kávássy Sándor 1934. aug. 8-án született az egykori Szatmár vármegye egyik községében, Szinérváralján. A nyíregyházi állami tanítóképző - intézet elvégzése után 1952-56 között a debreceni KLTE hallgatója volt, ahol történelemből középiskolai tanári oklevelet szerzett. Az ELTE szociológia szakán 1956 -58 között folytatott kiegészítő tanulmányokat. Bölcsész doktorátusát is itt tette le 1963-ban. 1969-ben adjunktus, 1974-ben docens, majd kandidátus, 1979-től főiskolai tanár.

Debrecenből Kaposvárra került, ahol a Megyei Könyvtár segédkönyvtárosa, majd a tanács ismeretterjesztési előadója. 1959-ben a Munkácsy Mihály Gimnázium, 1961-ben a Noszlopy Gáspár Közgazdasági Technikum tanára.

Kávássy Sándor 1962. aug. 1-jén került Szegedre, 1967. aug. 1-jéig tanszékünkön tanársegédi beosztásban dolgozott. Főiskolánkon ebben az időben ő szerkesztette az évkönyvet. 1965-ben a Történettudományi Tanszéken kezdeményezésére alakult meg a tudományos diákkör, amelynek keretében a hallgatók azóta oly sok sikert értek el.

1967 tavaszán a főiskola akkori vezetői fegyelmi eljárást kezdeményeztek Kávássy Tanár Úr ellen, amelynek végeztével 1967. aug 1-jén főiskolai munkaviszonya megszűnt. Kávássy Sándor távozásának, eltávolításának oka 25 év óta kedvelt pletykatéma a tanszéki belügyek iránt érdeklődők számára. Legutóbb Végh Antal, a közismert író „Erdőháton, Nyíren” című cikkében (Népszabadság, 1992. nov. 4.) mondja ki, igaz, nevet nem említve, a közismert vádat: „...az a jelenlegi "pártvezér" – akit a pártállam idején vizsgázó főiskolás lányok megkettyintgetéseiért bocsátottak el állásából, és most az illető abból él, hogy őt "szocializmusellenes" tanaiért üldözték el a dél-alföldi megyeszékhelyről”. Talán nem tűnik erőltetett képzettársításnak, ha ezekről a sorokról Kávássy Sándor szegedi elbocsátása jut eszünkbe...

Tény, hogy a nyíregyházi történész már 1989-ben kérte a JGYTF akkori főigazgatóját, hogy indítson vizsgálatot, amellyel igazolódhat, hogy őt 1967-ben mint a „sztálini struktúra üldözöttjét” bocsátották el a katedráról. A rehabilitációs kérelmére indított felülvizsgálat hosszú volt, három évig tartott. 1992. szept. 30-án a Főiskolai Tanács nyilatkozatában megállapította, hogy Kávássy Sándor 1962-67 között „oktatói munkáját nemzeti hűséggel, hazafias szellemben, és kiállással végezte, vállalva az ezzel járó kockázatot”.

A tanács álláspontja azonban azt is egyértelművé teszi, hogy sem a főiskola, sem a városi és megyei rendőrség irattárából nem került elő olyan dokumentum, amely az elbocsátás politikai hátterébe tudna rávilágítani. Minden további vizsgálódás itt véget ért...

1967 után Kávássy Sándor a dunavecsei általános iskolában volt nevelő, majd a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa. Már 1969-ben gimnáziumi igazgató-helyettessé nevezték ki Szobon. Itt azonban csak fél évet töltött, az év őszén az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskolára került. 1981. szept. 1-jén visszakerült Nyíregyházára, azóta ott tanít. A történész kerületi tevékenysége 1988-ban kezdődött, amikor belépett az

újjaalakuló Kisgazdapártba. A következő évben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye pártelnökévé választották, 1991-ben pedig a FKGP országos alelnökévé. 1990, az „első szabad” választás óta országgyűlési képviselő. A Tisztelt Házban a kulturális, oktatási, tudományos, sport, televízió és sajtó bizottságának tagja.

Magánemberként az évek során bő gyermekáldás örvendeztette meg: öt fia született (Sándor 1959, András 1961, János 1973, Béni 1984, Gergely 1987). Kávássy Sándor kutatási területei: a nemzetiségi kérdés Magyarországon, a szegényparasztság és a köznemesség története.

* * *

Kávássy Sándor tanszéki könyvtárunkban fellelhető munkássága:

Földosztó szervek és működésük Somogyban, 1919-ben

(Bp.), 1967, 69-85 p. in Levéltári Közlemények (XXXVIII.)

Kossuth nemzetfogalma emigrációs irataiban

Szeged, 1963, 181-189 p.

Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei

Latinca Sándor

Bp., Akadémiai Kiadó, 163 p.

Somogy vármegye Direktóriuma 1919-ben

Szeged, 1964., 189-220 p.

Szegedi Tan. Főisk. Tud. Közl-i

A történelem segédtudományai, forrásai és a történettudomány módszere

Szerk.: Szántó Imre

Bp., 1965., Tankönyvkiadó, 90 p.

Agrárnépesség, agrártársadalom Magyarországon a Mária Terézia-kori úrbérrendezés és 1945 között

Szerk.: Kávássy Sándor, 1987., 431 p.

Nyíregyháza

Visszaemlékezések Rippl-Rónai Józsefre

(összeállította: Kávássy Sándor)

Kaposvár, 1958., 28 p.

Bevezetés a történettudományba

Bp., Tankönyvkiadó, 1979., 232 p.

Újjászülető levéltárak

Körkép

„A magyar levéltári szervezetet az 1950. évi XXIX. számú törvényerejű rendelet indította el a szocialista fejlődés útján” – írja Kávássy Sándor (in. Bevezetés a történettudományba, Tankönyvkiadó, 1989.) A mai levéltári szervezet rendszerét, gyakorlati tevékenységét az 1969-es „A levéltárak ügyviteli szabályzata” (megjelent: Bp., 1971.) – című elnöki tanácsi rendelet határozza meg, azt az állami, önkormányzati és

magánlevéltárak csoportjaira osztva fel. E csoportok közül az ún. önkormányzati levéltárak sokáig mostoha sorban éltek hétköznapijait. A szükséges felújításokra nem volt pénz, az időközben felgyűlt iratanyag rendezését így sokhelyütt nem végezhették el. Munkatársunk két olyan változásról tudósít, mely az önkormányzati levéltárak csoportján belül a közelmúltban történt.

1990 augusztusában, a Soros-alapítvány támogatásával kezdődött az Országos Rabbiképző Intézetben őrzött Magyar Zsidó Levéltár iratanyagainak rendezése.

A munka elvégzésére Szögi László vezetésével öt fős csoport alakult, az ELTE, a Közgazdaságtudományi Egyetem, és a Műszaki Egyetem levéltárainak szakembereiből. A rendezésben tevékeny szerepet vállalt Landeszman György főrabbi, a levéltár igazgatója.

Az iratanyag töredékéről a korábbi rendezés során cédulakatalógus készült, és bár ez nem pótolhatta a hiányzó állag- és levéltári jegyzéket, ennek alapján azonban a gyűjtemény kutatható volt. Ahol lehetett megtartották a levéltári rendezés alapszabályát, a proviencia (a kiállító intézmény) elvét, ám az iratanyag igen heterogén jellege miatt gyakran el kellett térniük ettől, és a pertinencia (a címzett intézmény) elvét emelni elő. A fennmaradt iratok típusai a következők: 1. a magyarországi zsidóság országos szervezeteinek és tanintézetének, 2. az egyes hitközségek, valamint 3. a jelentősebb közéleti szerepet vállalt személyek irathagyatéka. A egyes iratok fondjában lettek elhelyezve a visszaemlékezések, kéziratok, tanulmányok, a népbírósi perek iratai, a térképek, sajtókiadványok és a folyóiratok.

A csoport a munka befejeztével szükségesnek látja egy önálló, tágas, biztonságos elhelyezést és kutatást szolgáló hely kialakítását az anyag számára.

* * *

A Csongrád Megyei Levéltár hódmezővásárhelyi részlege 1992 őszén új helyre költözött.

Az 1984-ben épült városházáról, megyei levéltárosok segítségével, több hétig szállították a mintegy 1400 folyóméternyi anyagot a Bajcsy-Zsilinszky út 25. szám alá. Az e célra átalakított gazdasági épület portájára raktárat emeltek. A levéltár két gyűjteménynek, a Szeremleci Sámuel Társaság rendezte helytörténeti kiállításnak (Vásárhely a századfordulón-címmel) és az Országos Köztársasági Párt vezéralakjának, Dr. Nagy György emlékszobájának ad helyet.

Az itt őrzött anyagot elsősorban a helyi tanácsi, főispáni, polgármesteri jegyzőkönyvek, a végrendeletek (a XVIII. századtól), az anyakönyvi másolatok (1895-ig felekezetiek), s a vásárhelyi sajtó kötetei (1915-től) alkotják, de hatékony segítséget tudnak nyújtani az iskolatörténeti kutatásokhoz is. Térképtáruk értékes részét alkotják a feudális kori kéziratok térképek.

1991-ben 351 alkalommal, 49 kutató használta a levéltári anyagot. A kapun becsengető kutatni vágyónak Makó Imre levéltáros és Dr. Kruzsliz István igazgató áll rendelkezésére.

J. Cs.

Dr. Szegfű László

Megjegyzések

Lehetett-e Kolombusz Kristóf magyar?

Amerika felfedezésének 500. évfordulója ismét felszínre hozta az esemény lappangó problémáit. Mikor is jártak először fehér emberek az Újvilágban? Ki tekinthető voltaképpen a „felfedezőnek”? És ha ez Kolombusz érdeme, vajon kit tisztelhetünk benne?

A köztudatban Cristoforo Colombo genovai származásának elmélete terjedt el. Egyrészt mert a kortársak – az angliai Peter Martyr, a velencei Angelo Trevisano és Francesco Montalbano, vagy a londoni spanyol nagykövet, Ruy González Puebla – rendre itáliaiinak, szorosabban véve genovainak írák, másrészt, mert a közelkorú feldolgozások – Agustino Giustiniani, Bartolomé de Las Casas stb., sőt az admirális fia, Fernando Colón – is így tudják, továbbá, mert a fellelt hivatalos dokumentumok – Antonio Gallo bankár feljegyzései (ed. Muratori, 1733), Spotorno genovai szerzetes által fellelt és kiadott (1833-ban) Cartulario, vagy az összegyűjtött iratanyag (Genova, 1932) – ezt igazolni látszanak, s mert Kolombusz maga is Hispániában „un extranero”-nak (idegennek) érzi magát, akinek „a teste itt (Spanyolországban), de a lelke mindég ott (Genovában) van”: végrendeletéből, melynek itáliai vonatkozásaiban Diego Colón megbízásával a genovai Leoncio Poncaldo jár el, ugyancsak erre következtethetünk. (Többek között ezt írja: „sendo yo nacido en Genova, d’ella sali y en ella naci”.)

Ám e dicsőséget más nemzetek tagjai nem engedhették át szó nélkül Genovának. Megindult a kételkedés, kiindulva abból, hogy maga a hős hol Colombo, ill. Columbo, hol Colomo vagy Colom, másutt pedig Colón alakban írja nevét, egyszer latinosan Christoferens, máskor olaszul Cristoforo, megint máskor portugálul Christavao, vagy spanyolul Christóbal. De a filológia azt is kiderítette, hogy az egykorú vagy közelkorú méltatók egymástól vették át az adatokat, jórésztük nem is tett különbséget Genova, Liguria vagy általában véve Itália között: a dokumentumok egy része pedig akár hamis is lehet. Ugyanakkor Kolombusz leszármazottai maguk is szerfelett ködösítettek atyjuk származását illetően.

Kolombusz szülőhelyeként tehát így számításba jöttek más liguriai, itáliai helységek – Boguissio, Gogolotto, Quinto, Nervi, Savona, Palestrella, Arbizoli, Val de Oreglia stb. –, sőt számos más ország vagy birodalom is. A közeli Svájc csakúgy, mint a szomszédos Velence. Felvetődött Kolombusz azonossága vagy közeli rokonsága Guillaume de Casenove-Coullon francia admirálissal – elsősorban el Cabo de San Vicente-nél vívott tengeri ütközet (1476) kapcsán –, esetleg azonossága a Coullon parancsnoksága alatt is működő Georges Byssipat, másképpen Georges le Grec görög kalózkapitánnyal. Akadt olyan nézet is, hogy a holland révkalauz, Johannes Scolnus, vagy Kolnus, aki megjárta 1477-78 körül Grönlandot, és aki más forrás szerint dán születésű volt, állt ezen a néven spanyol szolgálatban. Egy 1662-ben kiadott angol krónika szerint a nagy fölfedező „born in England, but resident at Genoa”. A portugálok szerint pedig egy Gonzáles Zarco névre hallgató nemes – aki valamiféle bűncselekmény miatt kényszerült Genovába menekülni – tért vissza ilyen álnéven hazájába. Spanyol (katalán vagy aragon) származása mellett érveltek sokan azok közül, akik írásai nyelvzetét vizsgálták. Már a kortársak is megállapították róla, hogy „nem tudja teljességgel megérteni a kasztíliai szavak értelmét, sem beszédmódját”, illetve, hogy „idegen nyelvű”, ugyanakkor semmiféle írása sem maradt fenn olasz nyelven (bár tudjuk, hogy olvasott olaszul), a latinban ejtett hibái pedig inkább spanyol nyelvterület felé utalnak. Ezekből következtettek később arra, hogy katalán vagy aragon (esetleg mallorcai) tájszólást beszélt. Olyan fantasztikus elképzelés is született, hogy Kolombusz élete egy szakaszán üzőtt foglalkozásának a neve, „pilotus” (révkalauz) valójában a „polen, polaco” szó elírása lenne, tehát lengyel származása sem kizárt.

Valamennyi teória közül ma a legelterjedtebb és legelfogadottabb Salvador de Madariaga, Angliában alkotó spanyol író és diplomata óriási (sajnos többnyire másodlagos) adatbázisra épülő, pszichológiai alaposan körbejárt elmélete, mely szerint Kolombusz mallorcai szefárd zsidó család (mely 1391-ben a zsidó-pogrom elől Genovába menekült) leszármazottja, akit életútján convertita és orthodox zsidók tömege segített. Maga is az áttért neofita buzgalomával, protekcióvadászattal, hatalom- és pénzhajhászattal, gátlástalansággal, mások könyörtelen háttérbe szorításával, de megkérdőjelezhetetlen zsidó küldetéstudattal tört célja, „India felfedezése” felé. (Gátlástalanságának egyik példaként említi a szerző, hogy Kolombusz engedély nélkül lemásolta – mintegy ellopta – Paolo del Pozzo Toscanelli II. Juan portugál herceghez írott levelét, s a neki készített világtérképet. Mások ezt továbbszínezve állítják, hogy nem is ő fedezte fel Amerikát, hanem már 1484-ben eljutott Haiti szigetéig egy Alonso Sanches de Huelva nevű tengerész, aki azonban visszaútjában a maderiai Funchol közelében hajótörést szenvedve alig menekült meg a hullámoktól. Kolombusz, akit mindig is izgatott idegen földrészek felfedezése, és éppen ekkor ott tartózkodott – felesége, Filippa Monez Perestrello öröksége révén Porto Santo parancsnoka lett –, házába fogadta és alaposan kikérdezte a férfit. Amint térképre vitték Sanchez tapasztalatait, a hajótörött tengerész „hirtelen meghalt”, majd titokzatos módon követte őt a sírba Kolombusz felesége is, aki tudott mindent az esetről. A család várható bosszúja elől futott Kolombusz spanyol földre, s ajánlotta fel szolgálatát Ferdinándnak és Izabellának.)

Madariaga nézetét sokan osztják (Morgenstern és Marcus professzorok Cincinnati-ban, Leon Hubner New Yorkban, Cecil Roth Londonban, Martin doktor Liverpoolban stb.), még annak lehetősége is felmerült, hogy az eredetileg Colón nevű család felfedezési vágytól megszállott tagja miért épp Colombo-ra módosította a nevét. Ez olaszul annyit tesz, mint az egyetlen tengerjárt próféta, Jónás neve héberül: galambot jelent. Ugyancsak a vázolt elképzelést támogatta meg Alberto Lattuada látványos televíziós sorozata (1985) parádés szereposztásban: Daniel Byrne, Faye Dunaway, Anne Cruovas és mások közreműködésével.

Mi a helyzet mostmár a címben sugallt magyar származással? A bizonyított genovai eredet ismeretében ez a feltevés nyilvánvaló képtelenség, bár olyan többlépcsős hipotézis-rendszerben, amelyekkel Salvador de Madariaga is dolgozik, egy hipotézis erejéig felvethető. Mert ha feltételezzük, hogy Kolombusz zsidó volt és Észak-Itáliában született, akkor nem vethető el a szefárd eredet mellett egy askenázi származás változata sem.

Arthur Koestler vetette fel a közelmúltban nagy bizonyító erővel, hogy a „világ zsidóságának túlnyomó többsége kelet-európai – és így talán kazár – eredetű... genetikailag közelebbi rokonai a hun, ugor, magyar törzseknek, mint Ábrahám, Izsák és Jákob ivadékainak”. Hogy a magyarok a zsidózó kazárokkal éltek együtt a dél-orosz sztyeppén, és hogy első királyaink idejében fontos szerepet töltöttek be a zsidók Magyarországon, régén tudott.

Újban pedig a kiváló kutató, Kulcsár Péter mutatott rá nemzeti hagyományaink zsidó-biblikus gyökereire, Nemeskürty István pedig nemzeti küldetéstudatunk zsidó elemeire, amelyek évezreden át meghatározták létünket és kultúránkat.

Közismert továbbá, hogy a magyar Szent Imre herceg kultusza a XV. század végéig jelentős teret nyert „Gallia Cisalpina”-ban, a nyelvészek szerint egyedül ő lehetett az Amerigo keresztnevű patrónusa. (Henrik Hemerik Emerik Emerico Amerigo hangfejlődéssel), ami többek között mutatja a két terület közötti nem jelentéktelen kapcsolatot. Végső soron a magyar Szent Imre herceg Amerika névadója és védőszentje, ami az abszolút véletlenek összjátékának köszönhető. Aligha hihető tehát, hogy ugyanczen ügyben – Amerika felfedezésében – még egy ilyen képtelen véletlensorozat előállhatna, de ha mégis – a lehetetlenség határmezsgyéjén – előfordulhatott volna, akkor talán feltehetnők, hogy Kolombusz lehetett magyar (magyarországi zsidó) eredetű is.

Oláh Kálmán

Tanulmányok

Magyarság – európaiság a XXI. században

1. Magyarságkép a XXI. században

Nehéz és általában nem túlságosan kedvelt dolog jóslásokkal foglalkozni. Különösen nem egy nemzet és egy földrész sorsát illetően. Mégis meg kell próbálni, hiszen egyrészt alkalmat nyújt történelmi – tudati tények mérlegelésére, másrészt állandóan kínzó parancs az emberiség számára.

Magyarság és európaiság: e két fogalmat először külön-külön tárgyalom, hogy kölcsönhatásaiban létező egymásrautaltságát bizonyíthassam. Nem lehet természetesen e munka témája útmutatást adni, legfeljebb fogalomtisztázási kísérletnek és ötletnek minősülhet. Különösen az indokolja ezt, hogy e két fogalmat különféleképpen értelmezi minden ember, még ha hasonlóan is érez.

Az alapkérdés mindjárt a „magyarság” körülhatárolása. A történelem folyamán kétféle nemzetértelmezés alakult ki. Az egyik a francia felfogás, amely szerint minden nemzet a politikai határokon belül élő nép összességével egyenlő. Azonosságukat az azonos jogok, törvények és életmód biztosítja. Könnyű levezetni e meghatározás indítóokát, ha tudjuk, hogy Franciaország nemzeti határai általában egybeestek a politikai határokkal. Hiányosságokat kell azonban feltételeznünk a definícióban, a modern nyugati társadalmak nemzetiségi ellentéteire tekintve pl..

A társadalmi egységében meghatározott nemzet csak a XIX. században érvényesíthető esetleg, amikor valóban egy réteg képviselte pl. Magyarországon a „haza” építését, s állt élére a – nemesi – nacionalizmusnak. A nacionalizmust akkor is, most is természetesen létező dolognak tekintem, amiről beszélni kell, hogy megismerhessük, másrészt eredendően inkább identitást, mint viszálykodást jelent.

A másik gondolat, amit Herder neve fémjelez, a nemzet kulturális egységként való létezésének felfogása. A politikai- és a kultúrnemzet meghatározás természetesen nehezen egyeztethető.

A politikailag egységes, s kultúrájában semleges államképet már Szt. István elmondta az Intelmekben. Nyilvánvalóan abban a korban még nem beszélhetünk polgári értelemben vett nemzettudatról, azonban létezett egy tudatban élő, természetes együvé tartozás. Jogi talajon mindezt a magyar nemesség az „egy és ugyanazon” kiváltságosság talaján határozta meg. A középkori értelemben vett „nemzet” azonban továbbra is fennmaradt: megragadható ez pl. a török elleni védekezés közös céljában. Nem volt tehát gyökértelen a romantika gondolata, amely történetében próbálta e fogalmat értelmezni. Ebből fakadt a nemzetfogalom bővítésének igénye. Ezt ismerték fel a magyarság legnagyobb írói, politikusai a reformkorban. 1848-ban, amikor a jobbágyfelszabadítás költségeit a „nemzeti közbecsület védpajzsa alá” helyezték, a parasztságot beemelték az akkor már kialakult nemzetfogalomba. A népi kultúra jelentőségének felismerése, s következetes képviselésének kialakulása Faludi Ferenc és Petőfi Sándor nevéhez köthető.

Trianonig a magyarság politikai és kulturális egységben létezett. Hogy e fogalom politikailag, tudományosan mily kevésbé meghatározható, azt a szétszakítás együttes döbbenete mutatja. A magyarság-kép politikai nemzet tartalma megszűnt. Ezt a tudathasadást nem tudta elviselni máig sem közgondolkodásunk. Éppen emiatt mutatkoznak véleményem szerint hiányosságok a kulturálisan egységes nemzet meghatározásában. Az eszmeiség részeit nem határozta meg a szociológia és történettudomány kellőképpen, különösen amiatt, hogy e

szempontból egyelőre nem készült el a II. világháború után megaláztatásaiban formálódott magyarságrészek kultúrtörténetének felmérése.

E problémára, úgy érzem, mindenképpen szükséges kitérni, hiszen tisztázásáig nem léphetünk tovább. Azt valószínűleg senki sem vitatja, hogy a leszakított területeken élők sajátos helyzetüknél fogva másfajta magyarságtudatot képviselnek, történelmükből kifolyóan. Ez gyakran fenntartásokat is jelenthet az anyanemzettel szemben, mégis gyökereiben magyar. Ugyanilyen közösségek létrejöttek a sors fintora által Magyarországon belül is, pl. a Szlovákiából kitelepített lakosság által elfoglalt területeken!

1946. február 27-én a nagyhatalmak „jóindulatú tanácsára” Gyöngyösi János külügyminiszter aláírta a csehszlovák-magyar lakosságcseré-egyezményt. A megállapodás szerint ahány szlovák önkéntesen el kívánja hagyni Magyarországot, annyi szlovákiai magyart a csehszlovák kormánynak jogában áll kitelepíteni. A Benes vezette diplomáciai kar sikere egy új népvándorlást jelentett. Elindításában nagy szerepet játszottak a nagyhatalmak is hiszen elfogadták a kollektív felelősség elvét, nyilvánvalóan azért, hogy erkölcsi alapot teremtsenek az ismételt területváltoztatásokhoz és emberi jogokat sértő „intézkedéseikhez”.

Valószínűleg örök sebeket okozott a lakosságcseré lebonyolítása. A régi nemzetiségi ellentéteket a végsőkig fokozta. A magyarok csak annyit tudtak, hogy házaikba önkéntesen jövő szlovákok fognak érkezni. Nem ismerték természetesen a Magyarországon gátlástalanul tevékenykedő csehszlovák propagandisták lelki terrorját, ahogyan az ügyükben kirobbant sajtóháború eseményeit sem. Akárcsak évszázadok óta, most sem foglalkoztak a politikával, csak a feljük áradó gyűlöletet érezték. Jónéhány családot deportáltak Csehországba, indok nélkül. Az ott történetekről így meséltek: „Egyik este jöttek, hogy pakoljunk, másnap visznek... Hát csak amit szegény anyám össze tudott hamarjába pakolni, azt vihettük. Odafele (ti. Csehországban – O. K.) kiraktak minket a vagonból, a cseh gazdák meg mustráltak minket. Akinél több kicsi volt, az később kelt el, az erősebbek hamarabb.”

Nem hiszem, hogy bármiféle megjegyzés szükséges lenne e beszámolóhoz.

Hinné-e valaki, hogy e meghurcolt magyarságrésznek az események forgatagában akadt tagja, aki versírássra vállalkozni mert? Az egyszerű emberek örök megoldását mondja el az alábbi vers, miközben megpróbálja leírni az akkori állapotokat:

Deportálás

*Hangos motorzúgás hallatszik messziről
Hurcolják a népet Pozsonyvezekényről
Hangos sírás között búcsúzik a nép
Elviszik a magyart, mindenkit ki ép.
Nincs mentség számára és más segítség
Csak áttelepítőlap vagy súlyos betegség.*

*Néhány bútorkáját autóra rakják
Itthagyják a többi, földet, házat, marhát.
Amit szorgos kézzel összekuporgattak
Ellenérték nélkül másnap otthagyhattak
Bús a nép, sir a nép, nincs irgalom
Mert elfojt mindent az erős karbatalom.*

*A csendes falu népe körül volt kerítve
Sűrű csatárláncon nem volt menedéke
Az úton, útfélen portyázó járőrök
Fegyveres katonák, csendőrök, rendőrök.*

*Az igazoltatásnak se szeri se száma
Gyanús volt az ember saját falujában.*

*Hurcolják a népet messze idegenbe hallatszik a sóhaj,
Istenem ne hagyd el
Szabadságra vágyott Pozsonyvezekény népe
Mégis szolgaság lett szorgalmának bére.
Ahogy megérkezünk a rabszolga vásárra
olcsó lett az ember és préda a nemzet
Sajnos nekünk kellett elszenvedniünk ezt
Bárcsak a jó Isten könyörülne rajtunk
Hallgatná meg imánk, amit rebeg ajkunk
Ne sanyrgatná az ártatlan népet
Tanulnánk meg egymást becsülni, szeretni
még ha nem is tudnánk egymást megérteni
Látnánk meg egymásban Isten teremtményét
Betartani tudnánk Isten szent törvényét
Szeresd felebarátodat, mint önmagadat
Ez volna a Földön legszebb parancsolat.*

*Ha erre az alapra építenék a békét
Meglátnák a világ újjászületését*

Lénárd Lajosné

Néhány magyarázó szót hadd fűzzek a vershez: nem a lakosságcseréről szól, hanem az azt megelőző deportálásokról. Az áttelepítőlap azért menekített meg az elhurcolástól, mert akinek ezt már kiküldték (fehérlaposoknak nevezték őket) lévén biztos volt elmenetelük, már nem háborgatták. Ebből is látható, nem a „fasiszták megbüntetése” volt a cél, hanem Szlovákia magyarlakta településeinek felszámolása. (Eredeti nevüket e falvak még ma sem kapták vissza.) A „kollektív bűnössé” bélyegzett lakosság lakóhelyeit valóban szlovák katonaság zárta körül, s ezzel tartották fenn a félelem légkörét.

A vers vége a hosszú időn át megvalósított egyetlen megoldást idézi fel, ám egy mondat mégis megragadhatja figyelmünket:

„Még ha nem is tudnánk egymást megérteni”

Minden emlékezőm elmondta: „Egymás mellett kell élni, hiszen Isten így rendelte”. Történelmeink olyannyira ellentétesek, hogy egy eszmét nem vallhatunk, de tisztelni tudhatjuk egymást.

Míg a családok egyik fele Csehországban élte cselédsorát, az otthoniaknak csomagolniuk kellett. Mindenüket vihették, szülőföldjüket kivéve. Némán búcsúztak a régi háztól. Senki nem védte meg őket az elképzelhetlentől, soha többé nem hittek senkinek.

Új otthonukba érkezve ízlelgették falvaik nevét, de nem pakoltak ki ládájukból. Ott, ahol elüzlött svábok házaiba kerültek, a helybeliek eleve gyűlölték őket. Mindkét megszorított nép a másikon kereste a bűnöst... A hajdani szlovák településekre költöztetettek is csak magukra számíthattak. Fádalmukat némán viselve egyszerűen haza akartak menni.

Kivetettségében egy új közösség kovácsolódott össze a községekben, amely hamarosan megalkotta legendáját a történetek magyarázatára. Ahogy a szabadságharc bukásakor, most is szükség volt egy bűnösre. Ezt az árulót jogosan Eduard Benesben látták. Ha valaki áttelepített magyar családból származik, bizonyosan úgy tudja, hogy Benes a kisebbségekkel szembeni bűnei miatt lett öngyilkos, bár ez nem igaz. A csehszlovák köztársasági elnök természetes halállal halt meg 64 évesen. Nem valószínű, hogy e csak politikai célokat látó embernek ez eszébe

jutott volna. A félreértés valószínűleg Masaryk 1948-ban tisztázatlan körülmények közötti halálának híréből származott. A bűnös, az ok megtalálása után sok variációban képzeltek el pusztulását: az öngyilkosság minden módját hallhattam. „Nem tudta elviselni, amit csinált velünk... Persze, hogy kiugrott az ablakon”, vagy „Beleőrült ebbe, persze, hogy agyonlőtte magát”. Benesnek az általa feltételezett halálát minden emlékező elmesélte, hozzátéve: „megérdemelte”.

A saját kultúra megteremtéséért tett másik lépés a templom volt. Ahol nem találtak katólikus plébániát, felépítették, hihetetlen anyagi áldozatok árán is. Összeállt tehát egy közösségteremtő világkép a Jóval (Isten), s a rosszal együtt. Közös életcéljuk a hazamenetel volt. Egyetlen kialakult „mondájukban” a Rossz elnyerte végső büntetését.

Felejtetni nem tudhattak. Nyugodt középparaszti életükből egy távoli helyre, vályogból épült, nyitott tűzhelyes, földpadlós házakba kerültek, végérvényesen. Nem beszéltek a falu másik, idegen részével, nem bocsájtottak meg. „Akárhogy mondd, fiam, akárhogy bántották őket, csak maguktól mentek, minket meg hoztak!” – csattant fel egy csendes néni. Az ottmaradt szlovákoknak, akiknek szintén családjai mentek el a nacionalizmus és a durva propaganda hatására, ismét néma vád jutott. Ugyanígy nem foglalkoztak az őket megvédeni képtelen magyar állammal sem.

Az együttélés megteremtésében legnagyobb szerepe az értelmiségieknek volt, legalábbis ahol ezek az emberek készek voltak erre. Jó példája ennek a hamar országos hírévé vált Pitvarosi Művészegyüttes, amelyben a kitűnő művésztanár, Steiner Béla vezetésével megvalósulhatott a „másik” megismerése. Szlovák és magyar táncokat egyaránt adtak elő, amit leghíresebb számaik címe is mutat: „Pitvarosi lakodalmas” és „Legény András köszöntése”. A felnövő új nemzedék ily módon találkozhatott egymással, s a nemzetietlen időkben így lehetett esély arra, hogy gyökereiket megőrizték. A próbák során barátságok alakultak ki, szerelmek szövődtek, s néhány év múlva megkötettek az első vegyesházasságok is.

Talán hosszúnak tűnt a gondolatmenet, mégis fel kell hogy hívjam a figyelmet arra a tényre, minden történelemben formálódó közösségnél megjelenik az igény az összetartozást kifejező szellemi gyökerekre, általában az emlékéllítés, kimondatlanul a megmaradás szándékával. Ez az egyetlen lehetőség, hogy a közösséget kialakító eseményre – ami tőlük általában független – válaszoljanak.

Ezeket az egymásba fonódó magyarságrészeket és magyarságtudatokat kell együttesen összehasonlítani, s a közös vonásait kiemelni. Nem szabad kifelejtenuk ebből az emigrációk, a „kitántorgottak” felfogását sem.

Összekötő kapocs a történelem és az irodalom. A XIX. és XX. század sajnos produkált feledhetetlen eseményeket: az 1848/49-es szabadságharcot, Trianont és Párizst. A békeszerződések szövegét ld: (Gerő András) Sorsdöntések Bp., 1990. 420. o. E legismertebb események mellett a néprétegek és közösségek a nemzet kisebb egységeiként azokat a történelmi hatásokat hordozzák, amelyek a „magyarságot”, mint kollektív fogalmat érintették, de konkrétan ők szenvedték el. Irodalmi vonatkozásában azért beszélhetünk azonosságról, mert a nyelvet, mint alapelemet csak az anyanyelven beszélő tudja felhasználni a közvetített érzések befogadására. Éppen emiatt szerintem magyar író csakis magyar gondolatokat fogalmazhat meg. Miféle egységekre bonthatjuk tehát a nemzetet, a magyarságot?

Legkisebb életközösségeknek a családokat tekinthetjük. Ezek alkotják a falvakat, amelyek egyszerűen területi hatások miatt különálló részek kulturálisan. Nyomon követhető ez pl. a nyelvben is, ahogy egy-egy település másképp beszél egy adott nyelvjárást. (Pl. a szegedi „ő”-zés nem azonos a vásárhelyi „ö”-zéssel: amíg Szegeden kenyérért mennek boltba, addig a vásárhelyi népi bölcsesség így hangzik. „Ha gyöker van, mindön van”). A falukutató mozgalom azért vizsgálta oly aprólékosan a települések életét (Szabó Zoltán: A tardi helyzet). A nemzet életében ugyanis a megírt történelemnél – amely szükségszerűen szematikus –, sokkal fontosabb a megélt események kutatása.

Társadalmi rétegenként is elkülöníthető más-más magyarságkép, azonban úgy vélem, e különbség nem számottevő, inkább ösztönösségében, mélységében tér el. A régi világkép újratereztője a parasztság volt a két világháború között. A parasztságot, mint fogalmat, az elmúlt negyven évben megpróbálták eltüntetni, szerintem sikertelenül, bár valóban lényegesen megcsönkítva. Bizonyítékul felhoznám, hogy a magyar társadalom az egész kommunista időszak alatt a háztáji gazdálkodással, a kiskerttel mintegy konzerválta a magántulajdont, de legalábbis nem engedte ki kezéből. Emellett bámulatos érzékkel felismerve az első történelmi lehetőséget, e réteg hihetetlen számban, s anyagi terheket is vállalva küldte gyermekeit egyetemekre, főiskolákra. Az is elgondolkodtató, hogy az elmúlt rendszer egyetlen támasza fennmaradására az volt, hogy a régi sérelmeket kijátszotta a megtört nép között. A néhai parasztok e néhai urakat gyűlölték, miközben mindketten a szénát rakták a tsz-ben.

Megváltozott életformánk mellett erkölcsünk, belső világunk ugyanolyan maradt. „Régimódi – mondhatnánk, s ez ne jelentsen minősítést. Véleményem szerint társas életünknek az a fő gondja, hogy miközben liberalizmusunkat hangoztatjuk, konzervatívan élünk. Gondolok itt az egyenlőségben is létező, s éppen ezért felborult anya- és apaszerepre, a kialakuló nemzedéki ellentétekre. Ebben van szerepe a nyugati szennykultúrát árasztó televízióknak: elhitetik ugyanis, hogy csakis az általuk képviselt életforma az igazi, a másiról tudomást sem vesznek, vagy középszerűnek alacsonyítják le.

A „magyarság” fogalmának XXI. századi továbblépéséért tehát nem azért kell tennünk valamit, mert pártpolitikai érdek, hanem mert az egyén számára olyan világnézetet tud adni, amely évszázadokon át működőképes volt, s jól kialakítva egyéni boldogságot nyújtott. Ennek a világképnek ugyanolyan értékes voltára kell rámutatni, a választás lehetőségét felkínálva.

Szükségyszerűen egyeztetni kell azonban e gondolatokat a megváltozott világgal. Ehhez újabb hiteles személyiségekre van szükség. Meggyőződésem, hogy ezen a világnézeti talajon tovább fog élni falvaiban, városaiban és életközösségeiben a magyarság, mint filozófiailag-gondolatilag kulturálisan egységes nemzet, amelyet főleg a XX. századi történelme egy közös gyásszal egymáshoz forrasztott. E tudat mindig független marad attól, hogy valaki éppen szlovákokkal él együtt, vagy szerbekkel. Éppen emiatt a politikai nemzetfogalom – ami valóban irreduktibilis – vezetne –, távol kell, hogy álljon tőle. Ezt a tudati váltást kell végrehajtani, s nemcsak a magyarság fejében. Ennek lehet eszköze és segítője az „európaiság” gondolata is.

2. Magyarság és európaiság a XXI. században

Nem véletlenül használtam a címben az „és” kötőszót, hiszen a kérdés csak így vetődhet fel. A keresztény világképre és antik kulturális közösségekre épülő középkori Európában népünknek mindig helye volt. A honfoglalók társadalma és életmódja felkínálta a lehetőséget az államalapításra. (A vezető réteg arisztokráciává lett, volt dinasztia, már ismertük a kereszténységet, a félnomád életmódból lehetett váltani – hogy csak a legfontosabbakat említsem.) Nem tagadhatjuk persze Géza fejedelem és Szt. István jelentőségét sem.

Az államok kialakulása után mindvégig elkülöníthető volt egy egységes Európa a kereszténység eszmeiségére épülve. A felfedezések után kialakult egy új gazdasági munkamegosztás, a centrum és periféria. Hasonlóképpen határozhatjuk meg Európa három történelmi régióját is. Katonailag Magyarországnak hosszú 150 évig a földrész védelmének szerepe jutott. Az 1848-as forradalmi hullám hazánkat is elérte, s a felzárkózás küszöbén egy szövetségi rendszer tagjaként buktunk el a világháborúban. Ezek az értékelések persze csakis nagyobb távlatokban tehetők meg. Minden európai nemzet európaisága tehát eszmében, kultúrájában, földrajzi helyzetéből adódó történelmi szerepében, s annak vállalásában ragasható meg. Hogy a magyar kultúra mennyire beletartozik elsődlegesen egy keresztény európai, s végül világkultúrába, azt legnagyobbjaink bizonyítják Janus Pannoniustól Kodályig. A II. világháború utáni idők felerősítették a nemzetközi szembenállások korszakát, a végleteleg élezve azt a két

tömbre szakadással. Gazdasági hajtóerőt is jelentett a közös ellenségkép, jól működő integrációkat alakított ki a másik oldal rovására. Most az innen kéredzkedőket nehéz persze befogadni. A gazdasági együttműködést nem véletlenül hangsúlyoztam: a nemzetek ugyanis eredendően kulturális, eszmei egységek, míg az európaiság inkább areális hatásának tulajdonítható. Ma, amikor több nagy és gazdag ország zárna le magát, azt bizonyítják a kikerülhetetlen együttműködések. Legelső mindjárt a környezetvédelem, ami független az országoktól, hiszen hatásai továbbgyűrűzhetnek. Ugyanígy a legkézenfekvőbb gazdaságilag a legközelebbi országokkal társulni. Helyi veszélyek esetén (polgárháború, katasztrófák) úgy tűnik, leghatásosabb a nemzetközi együttműködés. Ezért nem kegy az, ha Magyarország majd tagjává válhat az EK-nak, ahol mindig is helye volt. Egy esetleges európai szuperállamtól sem kell tartani: ez képtelenség. A XX. század végének története azt mutatja, az emberiség európai része nemzetállamokban képzel el további életét. Mint alapegység, mutatkozik meg tehát a nemzet, melynek kultúráját egyáltalán nem érintik az előnyös gazdasági-együttműködési társulások, így kiválóan egyeztethető magyarság és európaiság eszméje. Különösen követelmény ez a technika révén kiszélesült világban. Figyelni azonban leginkább arra kell, ne legyenek e társulások földrésnyi nagyságú szövetségi rendszerek. Erre figyelmeztet két világháború példája. Régi eszmei hagyományaink felelevenítése során a legalapvetőbb pontokban, a keresztyén kultúrkör hangsúlyozásakor ne ennek egyenetlenségét, elkülönültségét hangsúlyozzuk, hanem Jézus intését a türelemre, ami szintén a legfontosabb – bár nem mindig megfogadott –, tanítás. A XXI. századnak tehát valószínűleg legelőször ezzel kell megbirkóznia. A technikai versenyt nem tehetjük kizárólagos megítélési ponttá, hiszen törvényei újabb szembenállásokhoz vezethetnek. A technokrata gondolkodást helyére tenni tudatunkban szintén csak gyökereinkre visszagondolva lehet, emberközpontúsággal helyettesítve és kiegészítve azt. Különösen vonatkozik ez a környezetvédelemre.

Dolgozatom végén már konkrét tettek lehetőségeiről beszéltem. Tettem ezt azért, mert nem hiszem, hogy a jövőbe pillantáskor ne tegyük hozzá: „akkor, ha...”. Eszméinkkel, nemzettudatunkkal és európaiságunkkal azért hoztam e konkrét követelményeket összefüggésbe, mert az ezekhez tartozó világképek felborulása eredményezte szerintem az elembertelesenedés sohasem volt fokát, amit a XX. század mutatott be. A hatvanas években próbáltak ezen javítani egy „modern”, régi nézeteket elvető ideológiával, ma még felmérhetetlen károkat okozva. Nem látok tehát más lehetőséget az emberi viszonyok megjavítására, mint az ősi normák felelevenítését, korhoz igazítva és felelősen megélve. Azt hiszem, ha elbizonytalanodna ebben a XXI. század, elég lesz ősi filmfelvételeire tekintenie. Persze, ha ezt az utat választja...

Csicsó Antal

A moldvai magyarok vázlatos története

Bevezetés

Az előző évben már adtam be pályázatot „A moldvai magyarok (csángók) történetének néhány fontosabb és vitatott kérdése” címmel. Azóta újabb adatok birtokába jutottam.

A szakirodalom tanulmányozásakor arra is felfigyeltem, hogy a legutóbbi évtizedek gazdasági, társadalmi viszonyairól nincs tanulmány. Még nehezebb kérdésnek bizonyult, amikor gondolkodásmódjukról próbáltam képet alkotni.

1. A moldvai magyarok vázlatos története

A megtelepedés kérdése sokáig nagyon vitatott volt. A tudománytalan, bizonyíthatatlan feltevésekkel nem érdemes foglalkozni. Ilyen nézeteket a román publicisztikában olvashatunk: a moldvai magyarok elmagyarosított románok. Vajon kik magyarosították el őket? A papok? Nem valószínű! Ma már a moldvai magyarság történetének fő vonásait jól látjuk, megfelelő dokumentumok, források állnak rendelkezésünkre, azonban sok részletkérdés még tisztázásra vár.

Sokáig tartotta magát az a nézet, amelyet többen képviseltek, hogy a moldvai magyarok azok leszármazottai, akik a besenyő támadás elől menekültek el, azóta kitartottak ezen a területen. Ez a nézet nem bizonyítható. Más népek történetével kapcsolatos analógiák is kizárják ennek lehetőségét. A IX. század végén besenyő, török nyelvet beszélő népek élnek ezen a területen. Őket előbb az úzok, majd a nagyobb tömeget jelentő kunok semmisítik meg a XI. század végén. Mai tudásunk szerint a kunok is török nyelvet beszéltek. Besenyő maradványok nincsenek ezen a területen. Még tovább kell mennünk. A kunokat három hatalmas támadással a tatárok semmisítik meg 1223-ban, 1236-ban és 1240-ben. A kun nép sem maradt fenn, beolvadt az ide kitelepülő magyar és román tömegekbe. A magyarok folyamatos megléte a IX. század óta ezen a területen nem bizonyítható, etnikai képtelenség.

Időben továbbhaladva a következő nézet a kunoktól való származtatás. Az, hogy a moldvai magyarokba kun népelemek épültek be, nagyon valószínű. De ezek a magyarok nagyobb tömegben nem éltek itt Cumania államának fennállása idején a XI – XII. században.

Arra találunk adatokat, hogy már II. Endre korában települnek erre a területre magyarok és németek. Ez a kérdés összefügg Magyarország védelmének kérdésével. Erről a problémáról még kevéssé szól a szakirodalom. Gyepűkről, gyepűőrző katonákról mind a nyugati, mind a keleti határszáron tudunk.

Védeni kellett az országot a besenyőktől, az úzoktól, a kunoktól. Ezt sikeresen oldották meg a tatárok támadásáig. – A tatárjárás előtti kismérvű betelepedés segítője lehetett az is, hogy sikerült a kereszténységet a kunok körében terjeszteni és Moldva déli részén megalakult Milkó római katolikus püspöksége. Az ország biztonságát kívánta az is szolgálni – bizonyára a szorosok előtti magyar települések védelmét is jelentette –, hogy egyes megerődített helyekre II. András németeket telepített. Beszterce vidéki szászok telepedtek bizonyára Németvásárra (ma Tirgu Neamt), Karácsonykőre (mai neve Piatra Neamt). A németeket kereskedelmi érdek is idehozhatta, iparosok is jöhettek. Erre adatunk 1225-től van.

E területen is, mint Havasföldön, döntő változást a tatárjárás hoz. Az ismétlődő harcokban a kun uralkodó fegyveres réteg megsemmisül. Az utolsó megsemmisítő csapást 1240-ben mérték rájuk. Kijev is elesik ebben az évben.

Az elmúlt évek kutatásai határozottan alátámasztják a már korábban is meglévő feltételezést: a moldvai magyarok a tatárjárás után települnek meg nagyobb számban a Szeret és a Prut folyó, és beléjük ömlő patakok mentén. Egy pápai bulla már 1234-ben említi, hogy az elpusztított helységekre visszatérnek az emberek: magyarok, németek, románok új településeket hoznak létre Moldvában.

A legutóbbi évek legjelentősebb kutatási eredményei Benda Kálmán nevéhez fűződnek. Rómában az ún. Missiók levéltárban, kutatva olyan jelentésekre bukkant, melyből megállapítható, hogy a tatárjárás után IV. Béla királyunk 24 falut a Szeret, 12 falut a Prut mentén; a Dnyeszter mellett Csöbörösköt, valamint egy Őrhely nevű települést hozott létre. E faluk Őrhely jellegűek. Az újabb tatár támadás időben való észlelésére alakultak. A XIII. század vége óta rendszeresen megtalálhatók a pápai legátusok jelentései a magyar fálvokról, arról, hogy a pápától is, a gyulafehérvári püspöktől is papot kérnek. Kik is települhettek ezekbe a fálvakba? Természetes, hogy a volt (el nem pusztult) gyepűőrök és leszármazottaik. Ennél nagyobb tömeget adhatott a székelység, amely nagyon érdekelve volt a tatárok, a hágók védelmében.

E kitelepült magyar népességnek a kapcsolata, a későbbi századokban is megmaradt a székelységgel. Mai tudásunk szerint a XIII. század második felében történő megtelepedés látszik a legvalószínűbbnek.

A Szeret mentén először létrejött 24 őrhely közül ma 3 csoportban találunk magyar nevű falvakat, ahol ma is, főként az idősebbek, magyarul, vagyis a magyar nyelv archaikusabb változatában, csángóul beszélnek. 1646-ban a pápai küldött, a bosnyák származású Marcus Bandinus még lejegyezte az ottani családok neveit, amelyek mind a magyar névadási gyakorlatot mutatják. Az egyik csoport ott helyezkedik el, ahol a Moldva folyó a Szeretbe ömlik Románnál, vagy régi nevén Románvásárnál. Itt már nem beszélnek magyarul. De tőle északra 12 községben magyarok éltek. A másik községegyüttes: a Bákó környékiek. Itt ömlik a Beszterce folyócska a Szeretbe. Maga Bákó már teljesen román, de a környékén Bandinus négyben sorol fel magyar családnévűket. Ma ennél több községben beszélnek a magyart. Harmadik csoport a Tatros-környéki csángó magyarság. E községekbe települtek a későbbi századokban nagyon sokan a Székelyföldről. Ezeknek a legszorosabb a kapcsolata a székely-magyarokkal.

E magyar települések helyzetének megerősítését szolgálta az, hogy Nagy Lajos hadjáratot vezetett erre a területre Lackfi Andrással, a székelyek ispánjával. 1343-ban a tatárokat a Dnyeszterig szorította. A mai román történetírás is úgy foglal állást, hogy Lackfi hadjárata igen jelentős a viszonyok megszilárdulása szempontjából: ettől kezdve a tatárok jó ideig nem támadják a Kárpátok és a Prut közötti területet. A Dnyeszterig terjedő részen már bizonytalanabbak az állapotok. Ugyanakkor újabb magyar települések jöttek létre Moldvában, a meglévőkhöz magyarok és szászok települtek. A XIV. század második feléből is vannak adatok, hogy újabb rajok erősítik a kitelepült magyarságot. (E kérdésre csak szórványos adatokkal rendelkezünk, a téma további feltárását igényel)

Figyelmünk eddig a magyarokon és a velük együtt települő szászokon volt. Természetesen a gyepűörök jóval korábban, a szorosok előtt vigyázták az országot. Ma Moldva teljesen román, a csángók is elrománosodóban vannak.

A tatárjárás után vagyunk, a kun uralom megszűnt. Nagyobb tömegben románok Moldvába, Máramaros felől érkeznek a XIV. század első felében. Ekkor vezet Nagy Lajos hadjáratot a tatárok ellen (1343). Ekkor tette Dragos máramarosi vajdát e területek fejedelmévé. Még Dragos fiai, Sas és Balk is Nagy Lajos hűbéresei, őket majd egy máramarosi vajda, Bogdán fogja elűzni 1359-ben. Ő már önállósul Nagy Lajostól. Ettől kezdve kezd a román bojárok hatalma megerősödni.

Úgy tűnik, hogy a XV. század elejéig önként, életlehetőséget keresve települtek ki a magyarok, kisebb számban a szászok. Az ország védelmét szolgáló, katonai jellegű települések bizonyára szolgáltatási mentességet élveztek sokáig. Ez a kérdéskör sincs még feltárva, nagyon kevés az eddig előkerült adat.

A XV. század közepétől kezdve a moldvai magyar falvak inkább a menekülő magyarokat fogadják be. Adataink vannak arról, hogy a huszita eszméket magukéva tevő magyarok itt találnak menedéket, Zsigmondnak és katonáinak üldözése elől. Benczédi Székely István, aki a XV. század közepén elsőnek mutatta be az emberiség történelmét a reformáció szellemében, a következőket írja: „...az időben Zsigmond imperator számkiveté a magyarokat, akik Husz János tudományát vöttek vala, kik felkelvén egyetembe bemenének Moldvába és a vajdától földet kérnek és letelepődének Moldvának közepütte maguktól fondált városba, kit mind a napiglan Hus városnak hívnak. Jelentős hatást értek el Moldva más részén is. Betelepültek például Tatros városába, it készítették el a latin nyelvű Bibliának, a Vulgata-nak a fordítását. E huszita magyarok „...nagy száma miatt” panaszkodik 1444-ben IV. Jenő pápa, 1452-ben pedig Péter, moldvabányai püspök. Vannak adataink, hogy e husziták Dél-Magyarországról, a Szerémségből származtak, de akadtak közöttük szászok is.

A magyarok további szórványos beszívására is vannak adataink. – Van ugyanekkor egy másik mozgás is, a moldvai magyarok visszahúzódása Székelyföldre. Nagyobb csoportjuk „a hétfalusi csángóknak” nevezettek, valószínű, hogy ezek a csángók székelyeket találtak itt.

Kisebbség csoportjuk a Gyimesi-szorosba visszatelepedő ún. gyimesi csángók: Alsó- Közép- és Felső-Lók, Bükkös faluk népe.

A XVIII. században a szórványos kitelepedések mellett egy nagy tömegben történő székely kivándorlásról tudunk, amelyet a magyar történelem „mádéfalvi veszedelem” – kifejezéssel tart számon (1764). A székely kiváltságok megvonása és a katonai besorolások ellen tiltakozó békés népbe a császári tisztek kartáccsal lövettek. Ennek több száz halott és a kivándorlás lett az „eredménye”. Ezek a székelyek először a moldvai csángóknál találtak menedéket. Megélhetésük az itteni földviszonyok között nem volt biztosítva. (Zöld Péter pap, a vezetőjük ír ezekről a gondokról.)

Nyomorúságos helyzetükről hallva a Lengyelország déli területének megszállását irányító Hadik András tábornagy, az 1770-es évek végén Bukovinába telepíti őket. Az itt megtelepülő falvak népe nem csángó, hanem székely: Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegíts, Fogadjisten és Jozsefalva. Ebben az öt községben azonban nem az összes menekült székelység települt meg. Egyrészt megmaradt ott, ahol először befogadták őket. Ez az utolsó nagy kitelepedési hullám, amelyről tudunk.

A szocialista építésnek Gheorghiu Dej és Nicolae Ceausescu nevével „fémjelzett” korszakában, az érettségizett és főként egyetemet végzett magyar fiatalokra nagy nyomás nehezedett: vállaljanak munkát Moldvában és Havasalföldön. Ez a szórványos kitelepedés inkább az értelmiséget érintette. Így Moldva városaiban ma szép számmal találunk magyar értelmiségieket. A XIX. és XX. századi szórványos kitelepedések kérdése még feltáratlan. A legutóbbi száz év csángó történelme megíratlan.

(Tanulmányaink szerzői az 1992. évi TDK megosztott első helyezettjei)

BÁJOS, TISZTA ARC

érhető el gyorsan és biztosan a Kögler-féle

Report Cream

által. Utóérzetmentes és egyedül álló készítmény, mely rendkívül gyorsan eltünteti nyers, repedezett bőrt, mitesszeri szeplőt, barna foltokat, pattanásokat és egyéb bőrtisztítási problémákat. Szigorúan reális, tudományos alapon czerezozen kipróbálva. Garancia: eredménytelenség esetén pénz vissza. Frappáns hatása. Dobozonként K 2.50. Postai szállítás csak utánvéttel!

Ferdinand Kögler, WIEN, V., 1110, Allee 22, 444 80

Használat előtt

Használat után

Oh jaj!

Megfojt az az átkozott köhögés.

TÁVIRAT.

Kérek kártya mellapasztilláiból három nagy dobozzal. Karlbad, Weisser Löwe. Festetics-Schaffgotsch grófné. 7.4

Köhögés, rokedtség ellen gyors és biztos eredménnyel használhatja mindenki

EGGER mellapasztilláit

Az étvágyat nem rontják és kártya izleik. Doboz 1 korona és 2 korona. Próbadoz 50 fill.

Fő és szállításra rakta:

„NÁDOR” gyógyszerár Budapest, VI., Váci-körút 17. sz.

Eljen!

Egger-mellapasztilla csakhamar meggyógyított.

HARRY HEARDER: **Olaszország rövid története****Téka**

Harry Hearder az University of Wales professzora, a téma elismert szakértője, egy korábbi hasonló című angol munka társszerzője. A szerző saját bevallása szerint könyvében nem kívánja követni a brit történészekről megszokott leereszkedő, atyáskodó hangnemet, amellyel Itáliáról írtak, sőt, könyvét nem tekinti a fent említett korábban megjelent mű kibővítésének sem. Érdekes momentum a könyv genezise szempontjából, hogy a szerző 1944 és 45 között az angol hadsereg tisztjeként Nápoly környékén tevékeny részese volt az olasz történelem alakulásának.

Olaszország történetét megírni 227 oldalon nehéz, de vitathatatlanul érdekes feladat. Az olasz történelem periódusainak bonyolultságát senkinek sem kell bemutatni, gondoljunk csak a római császárkorra vagy a pápaság küzdelmeire, vagy az itáliai városállamok történetére. A könyv természetesen nem tűzheti ki ezek részletes ismertetését – ezt a címben szereplő „rövid” szó is előre vetíti. Maga Hearder közli az előszóban, hogy műve szubjektív stílusú, és ennek következményeire az író vállal is minden felelősséget.

A könyv rövidsége ellenére jól áttekinthető képet ad a köztársaság koráról, az investitúraharcról, a városállamok hatalmi vetélkedéséről, Mazzini, Cavour, Garibaldi, az olasz királyság és Mussolini politikájáról. A történelmi periódusok ismertetése nem ér véget a jelenkornál, hanem felvázolja a félszigeten az ezredfordulóig várható változásokat is. nagy érdeme a műnek, hogy a szövegbe egységesen épülnek be az adott korok művészettörténeti vonatkozásai.

Az eredeti kiadás 1990-ben jelent meg Cambridge-ben, így egészen „frissnek” mondható a könyv. A magyar kiadás idén, 1992-ben jelent meg a Maecenas kiadónál. A könyv egyetlen hibájának talán az ára tekinthető, amely 375 forint. Igaz, ennyiért színvonalas minőségű, kemény kötésű kiadást vehetünk kézbe. Ez az Olaszország-történet nem tekinthető „komoly” szakmunkának, az ismeretterjesztő irodalomhoz sorolható, éppen ezért az a pozitívuma, hogy az adott témát röviden, de szakszerűen dolgozza fel.

Hevesi István

SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR: **Anglia története**

Ez a könyv is a Maecenas kiadó gondozásában jelent meg, illetve a harmadik kiadást ők adták ki. A könyvnek ugyanazok a „paraméterei”, mint az Olaszország rövid történetének: méretük, terjedelmük ugyanaz. Ez a hasonlóság a tartalomban is él: kis terjedelemben egy nép, egy ország történetének ismeretése. A könyv első kiadása 1985-ben jelent meg, vagyis a Kádár-éra utolsó éveiben. A szerző bevallja, eleget tett az akkori felsőbbség könyvvel kapcsolatos kíváncsiságának, viszont „csakis magyarok számára desifirozható apró kis üzeneteket” rejtett el a szövegben, ezzel is a „virágnyelvű” művek sorát gyarapítva. Az 1992-es szöveg megegyezik az eredeti kiadásával, az író „lustaságból”, és „azért, mert amikor írtam, éppen eleget vacakoltam vele” nem változtatott rajta.

Ettől függetlenül a könyv egyáltalán nem tekinthető elavultnak, még kevésbé komolytalanak. Lényegében ugyanaz mondható el róla megint, mint az Olaszország rövid történetéről: szakszerűen és áttekinthetően dolgozza fel az angol történelem egyes korszakait.

A szerző stílusának része a humornak egy szarkasztikus formája, amellyel bizonyos eseményeket szemlél, illetve ábrázol. Egy rövid ízelítő ebből a humorból A normann hódítás korszaka című fejezetből: „(Hódító Vilmos) néhány esztendő múlva Yorkshire és Mercia ellenállását törte meg pirotechnikai módszerekkel...” A rövidség és a humor egyáltalán nem gátolja Szántó György Tibort abban, hogy analízis megjegyzéseket egyen egy-egy korszak átfogó problémáiról. Így a mű a „komoly”

történelmi látásmódot ötvözi a szerző szubjektív gondolataival.

A könyv végén található időrendi áttekintés véleményem szerint nagyon rövidre sikeredett. Az angol történelem egészéről talán két és fél oldalnál többet is lehetett volna írni. Az angol uralkodókról készült táblázatot, valamint Anglia miniszterelnökeinek névsorát hasznosnak tartom, főleg akkor, ha muszáj megtanulni. A könyv legvégén található mutató elég részletes, figyelembe véve a feldolgozott anyag nagyságát.

Az Olaszország rövid története című könyv árát nem lehetett összehasonlítani korábbi kiadásokéval, mivel még csak egy kiadás jelent meg magyarul. Szántó György Tibor könyvével meglehetjük ezt – a végeredmény természetesen

elszomorító. Az 1985-ös kiadás (az elején Sárkányölő Szent György szobrával) 75 forintba került, a Maecenas kiadó által megjelentetett harmadik kiadás pedig (ugyanolyan minőségben, ugyanazokkal a fényképekkel) 450 forintba. Az áremelkedés alig számottevő: 7 év alatt 600%-os. Kérdés, hogy az adott ösztöndíjakkal és könyvvásárlási utalvány (lásd: JATE) nélkül melyik hallgató veszi meg ezt a könyvet ennyire. Azt hiszem, megint csak marad a könyvtár...

* * *

Véleményem szerint mindkét bemutatott könyv hasznos segédanyag lehet az első egyetemes történelmi szigorlathoz.

Hevesi István

BERTÉNYI IVÁN–GYAPAY GÁBOR: Magyarország rövid története

Legnehezebb feladat a történész számára, hogy saját hazája történetét egy kötetbe sűrítve megírja. A két tudós-pedagógus szerző vállalkozása mégis kiválóan sikerült. A reprezentatív külsejű könyv a Maecenas Kiadó gondozásában került az olvasó elé.

A kötet új távlatokat nyit meg az 1990 utáni magyar történetírásban. Ez az első munka, amely az egész magyar történelem folyamatának új szellemű összegzését adja. Részletes alaposággal foglalkozik a magyar história minden korszakával, s nem mellőzi a szaktudományok mai állása szerinti legújabb ismereteket sem. Merőben új szemléletet tükröznek az 1945 utáni fejezetek: rövid összegzését nyújtják a három éve bekövetkezett történelmi szemléletváltásnak – s ezt a tények korrekt ismeretével érik el a szerzők. Bevallott céljuk, hogy további vitára, kutatásra ösztönözzenek, hisz a „Magyaror-

szág rövid története” nem bezárt, dogmaszerű tényhalmaz.

A könyvesboltban lapozgatván az ára – 690 Ft – talán soknak tűnhet, de ha otthon az olvasó kezébe veszi ezen kötetet, és időt szán rá, hogy elolvassa, bizonyosan felülvizsgálja korábbi álláspontját. A 650 oldalas könyv végén kronológia és névmutató segíti az eligazodást, de megtalálhatjuk a magyar uralkodók, erdélyi fejedelmek, magyarországi kormányzók és magyar miniszterelnökök időrendi jegyzékét is. Talán egyetlen negatívumként azt lehet felhozni, hogy a szövegben túl sok a sajtóhiba, ami egy ilyen illusztris kiadványhoz igazán nem illik.

Mindemellett ajánlom e művet mindenkinek: pedagógusoknak nélkülözhetetlen kézikönyvként, érdeklődőknek az önművelés kiváló forrásaként.

Németh Zoltán

AETAS 1992/1-2

Novemberben megjelent az új Aetas, a JATE fiatal tanárai által szerkesztett történettudományi folyóirat. Pusztán az a tény, hogy 1992 első, igaz dupla száma az év novemberében jelenik meg, már jelzi: milyen mostoha anyagi gondokkal kell napjaink egyik leg-kitűnőbb szakfolyóiratának

megküzdenie. A mindössze ezer példányban megjelenő Aetas lassacskán vetélytárs nélkülivé válik, tegyük hozzá: sajnos – az elsőrangú folyóiratok elsorvadása miatt.

Vigasztaljon bennünket a – reméljük, elfogultatlan – ítélet: az ifjú Görgey-tudor, Pelyach István

szerkesztői gondozásában elkészült Aetas jó, nagyon jó! Az új szám az 1848/49. évi magyar forradalom és szabadságharc eseményeivel, azon belül a „felbolydult méhkas” Erdély akkori történetével foglalkozik.

Az első tanulmány, Hermann Róbert, a Hadtörténeti Intézet történészének keze munkája, „Hatvani Imre szabadsapatvezér és az abrudbányai katasztrófa” címmel a negyvenkilences Erdély legtragikusabb napjait idézi fel. Hatvani Imre, ez a Temes megyei ügyvéd, 1848 előtt konzervatív vezérszónok és kitűnő váltó-hamisító, a forradalom után a legbaloldaliabb szervezetben, az Egyenlőségi Társulatban szervezkedett. Ekkor még úgy vélte, hogy a román az egyetlen nép, amely megnyerhető a magyar ügy számára. 1849. január elején szabadsapatot szervezett, „a lázadó oláhság, akár a pártütő rákok ellen”. Április 22-én, a szabadsapat Brádon tartotta zászlószentelését, és alig két hét múlva Hatvani mintegy 2200 fős seregével megkísérelte Abrudbánya, a felkelő románok gócpontjának bevételét. Ez, figyelembe véve Avram Iancu, a havasok királyának rendelkezésére álló katonai erőket, súlyos hiba volt. A két sikertelen kísérlet (máj. 6., 16.) során Hatvani elvesztette a szabadsapat legalább kétharmadát, és ami még súlyosabb, a magyar polgári lakosság vesztesége ezekben volt mérhető. A tartalmas dolgozat ismerteti, azokat az előzményeket, amelyek megakadályozták a békés (Ioan Drágos küldetése) megoldást. A román lázadások Abrudbányán nemcsak a menekülni nem tudó magyar polgárságot, hanem Drágost, saját vérüket is miszlikbe szabdalják. Hatvani kudarcával lelépett a történelem színpadáról. 1852-ben a Mátra vidékén tűnt fel, ahol „népi mozgalmakkal” (állítólag még Rózsa Sándorral is találkozott) kereste az együttműködési lehetőséget, felkelési tervének megvalósítása érdekében. Menekülnie kellett, és amikor 1856 januárjában Esztergom mellett letartóztatták, börtönében éhségstrájkba kezdett, és március 15-én belehalt. Vallomást, társainak feladását, nem tudtak belőle kicsikarni.

Miskolczi Ambrus új, rövidke tanulmányában egy őszinte román forradalmárt, a román-magyar megbékélésért – eredménytelenül – közvetítő Iosif Mogát mutatja be. Moga, Jókai negyvennyolcas regényeinek egyik szereplője, még az abrudbányai események után is sürgette a meggyezést. Ekkor már késő volt. A békét kereső tri-

bunt Iancu – állítólag – őrizetbe vette, harcostársai később árulónak tartották.

A záró tanulmány Zakar Péternek, tan-
székünk fiatal tanárának írása Mednyánszky Cézár, az arisztokrata forradalmár pap, áldozatos tevékenységét idézi fel. Mednyánszky hadlelkészi osztályfőnök új gyakorlatot honosított meg azzal, hogy a más felekezeti honvédeknek is – lelki – gondját viselte, romantikus érzülettel tevékenyen részt vett a szabadságharcban, buzdította Görgey katonáit. Hivatalához végig hű maradt, követve a menekülő kormányt Szegeden át Aradra. Mednyánszky a demokratikus, nemzeti egyház híve volt, elvetette a cölibátust, és – valószínűleg ez ma is furcsán hangzik – táborában katolikus papok kezét kötötte egybe jegyesükével.

„A múlt éppen olyan talányos, mint a jövő” – ez pesszimista zárása Miskolczi Ambrus eszmefuttatásának (Arról, amit az Erdély történetében írtunk...). A kiváló történész arról a magyar és román történetírás közti nézetkülönbségről elmélkedik, amely a mai napig meghatározza Erdély (nem csupán 1848-as) történelmi helyzetének megítélését. Az Aetas Határainkon túl rovatában egy interjú, tanulmány és bibliográfia közlésével Csetri Elek erdélyi magyar történész mutatja be az olvasóknak. Pelyach István szerkesztő Duka Tivadar, a Görgey mellett mindvégig kitartó jogi iskolázottságú parancsőrtsist emlékiratát közli a világosi fegyverletételről. A szintén emigráns sorsra jutott Duka visszaemlékezését a szerkesztő részletes, értékes bevezetővel látta el. Rózsa György művészettörténész – sajnos, eddig sem ismeretlen – karikatúrákat közöl a folyóiratban. Befejezésül az Aetas a korszak legfrissebb szakirodalmát mutatja be és ajánlja az olvasóinak. Külön öröm, hogy a recenziók közül kettőt hallgatók (Kancsár Attila, Szendi Péter) készítettek.

Az Aetas friss kiadványában új, érdekes írok dominálnak. Formája tisztes, bár az olvasót gyakori szedési hibák zavarják. Bátran ajánljuk a XIX. század magyar történelme iránt érdeklődőknek ezt az igényes (és elérhető áron MEG megvásárolható) kiadványt. Az Aetas szerkesztői az év végére ígérnek a következő számot, amely Magyarország XVII. századi történelmét idézi majd fel. Várjuk, hogy olvashassuk.

Nagy Tamás

Anekdotalincs

Adomagazda: Farkas István

E számunkban az első világháború magyarországi hangulatát igyekeztünk felidézni néhány korabeli adomával.

(Forrás: Napló az 1916. évre)

Bizony szerencse

A hadnagy a kaszárnyában „abrichtol” egy új bakát.

– Te barom! Milyen szerencse, hogy a puskapor feltalálása nem volt rádbízva, mert most szépen állanánk a municzióval!

A mérges baka

A baka kevélyen ment az utcán, midőn egy kutya kirohant a kerítés alól és meg akarta harapni a legényt. Azonban ez se volt rest, kihuzta a szuronyát s úgy megdöfte a komondort, hogy meg se nyekkent.

Azonban panasz lett a dologból s a százados dorgálva szólott a legényhez:

– Micsoda csunyaság az, mindjárt leszurni egy ebet, mert meg akarta kendet harapni. Nem elég lett volna egy jót végighuzni rajta?

– Elég biz az, százados uram, ha a kutya is fonákul, a farkával akart volna megharapni.

Lehetetlen

– Mi baja van a Möriczknának, doktor ur?

– Azt hiszem, birkahimlője van.

– Lehetetlen! Hogy esnék birkahimlőbe ilyen okos gyerek?

A drága főváros

A vidéki embert előfogta a szomjúság a Rákóczi-úton. Bemegy hát a legközelebbi kávéházba és egy pohár vizet kér. Megissza a vizet s távozni akar, de a pincér útját állja.

– Kérek a vizért négy fillért.

– Ugy! No, – mondá a vidéki, miközben fizetett, – szeretném tudni, mennyibe kerül Budapesten egy felhőszakadás.

A vő

– Nos, hogy vagy a vőddel megelégedve?

– Nagyon derék ember, csak kártyázni nem tud.

– Hisz annak csak örülhetsz.

– Igen; csak az a baj, hogy ámbátor nem tud kártyázni, azért mégis mindig játszik.

A ház hírneve

Egy ur lakást keres.

– Sokan vannak? – kérdi a házmester.

– Csak hárman: én, a nőm és az anyósom.

– Ön anyósával lakik?! Akkor nem adom ki a lakást.

– Miért?

– Mert a házunk eddig csöndes volt; nem szeretném, ha elvesztené a ház eddigi jó hírnevét.

A Belvedere Meridionale szerkesztősége ezúton gratulál

dr. Kováts Zoltán tanár úrnak,

aki 1992. december 15-én

az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanácsstermében

sikerral védte meg kandidátusi dolgozatát.

(Témája: Debrecen népesedési viszonyai /1700-1920/)

Kováts tanár úr tanári és kutatói munkájához

további sok sikert kívánunk!

BELVEDERE HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT

● *A Belvedere Meridionale szerkesztősége helytörténeti pályázatot hirdet elsőéves (és nem csak elsőéves) főiskolai (és egyetemi) hallgatók számára. Pályázni lehet a helytörténeti témájú (még nem publikált) dolgozattal.*

● *A pályázatokat a Jubász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékének irodájában, Nógrádi Béláné (Julika néni) adminisztrátornál vagy Dancsa Attila könyvtárosnál lehet benyújtani.*

BEADÁSI HATÁRIDŐ: 1993. február 15.

● *A pályamunkákat dr. Kováts Zoltán és dr. Marjanucz László, tanszékünk helytörténettel (is) foglalkozó tanárai fogják elbírálni.*

● **DÍJAK:** *az 1., 2., és 3. helyezett pályamunka megjelenik a Belvedere Meridionale következő számában. Szerzőiket az ezért járó tiszteletdíjjal és rendkívül értékes szakkönyvekkel jutalmazzuk.*

● *Az eredményhirdetés helyéről, idejéről plakáton fogjuk tájékoztatni a pályázókat.*

BELVEDERE HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT

Következő számunk tartalmából

**A békéscsabai múzeumban
5 éve nincs új kiállítás.
Miért?**

**Erre keresi a választ
a Belvedere munkatársa,
Farkas István.**

